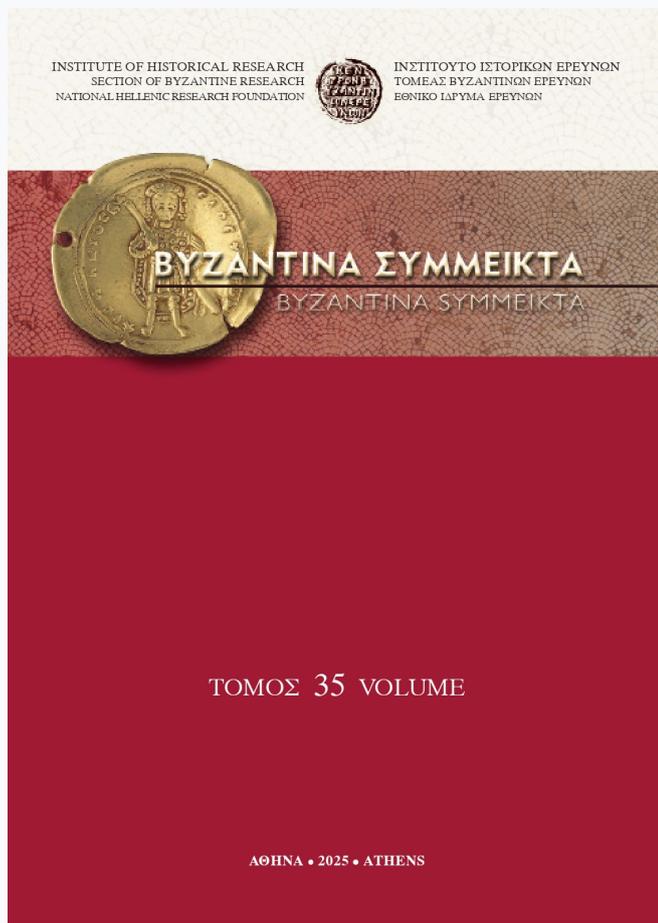

Βυζαντινά Σύμμεικτα

Τόμ. 35 (2025)

BYZANTINA SYMMEIKTA 35

Άγνωστα Μεγαλυνάρια στον άγιο Νικόλαο του Πατριάρχη Αλεξανδρείας Αθανασίου Β

Δημοσθένης ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/byzsym.38870](https://doi.org/10.12681/byzsym.38870)

Copyright © 2025, ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ Δ. (2025). Άγνωστα Μεγαλυνάρια στον άγιο Νικόλαο του Πατριάρχη Αλεξανδρείας Αθανασίου Β. *Βυζαντινά Σύμμεικτα*, 35, 69–106. <https://doi.org/10.12681/byzsym.38870>

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΓΝΩΣΤΑ ΜΕΓΑΛΥΝΑΡΙΑ ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΝΙΚΟΛΑΟ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Β΄

Η μελέτη των λειτουργικών χειρογράφων μάς επιφυλάσσει εκπλήξεις, καθώς η περιγραφή τους στους παλαιότερους καταλόγους είναι συνήθως περιληπτική και στοιχειώδης. Μπροστά σε κάτι ανάλογο βρέθηκα κι εγώ, όταν προ ετών μελετώντας τον κώδικα *Sinaiticus gr. 669* (*Diktyon* 59044) διαπίστωσα ότι στην *Ακολουθία* του αγίου Νικολάου περιέχονταν προς τιμήν του και *μεγαλυνάρια* αποδιδόμενα στον πατριάρχη Αλεξανδρείας Αθανάσιο Β΄ (περ. 1275-περ. 1315)¹.

α. Το χειρόγραφο και το περιεχόμενό του

Το χειρόγραφο περιγράφεται στους καταλόγους συνοπτικά. Είναι χαρτώο, αποτελείται από 157 φύλλα διαστάσεων 260X170 και περιέχει *ακολουθίες* των Αρχαγγέλων, του αγίου Δωροθέου επισκόπου Τύρου και του αγίου Νικολάου. Χρονολογείται τον 14ο αιώνα, δεν είναι γνωστός ο αντιγραφέας του και η στάχωσή του έγινε από τον μοναχό Σίμωνα

---

1. A. FAILLER, *Le séjour d'Athanase II d'Alexandrie a Constantinople*, *REB* 35 (1977), 45· *ODB*, τ. 1, λήμμα Athanasios II, Melkite patriarch of Alexandria (A.-M. TALBOT). Στο *PLP* 413 η πατριαρχία του χρονολογείται ως εξής «1275 od. 1276 - ca.1315» Ο Χρυσόστομος Παπαδόπουλος θεωρεί ότι ήταν πατριάρχης μεταξύ 1276-1316, βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο Αλεξανδρείας Αθανάσιος Β΄ (1276-1316)*, *ΕΕΒΣ* 6 (1929), 3· Ο ΙΔΙΟΣ, *Ιστορία της Εκκλησίας Αλεξανδρείας (62-1934)*, Αλεξάνδρεια 1935, 564 (β΄ έκδοση Αθήναι 1985). Την ίδια γνώμη έχει και ο G. FEDALTO, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis. Series episcoporum Ecclesiarum Christianarum Orientalium*, τ. II. *Patriarchatus Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus*, Padova 1988, 584.

το 1392, όπως πληροφορούμαστε από σημείωμα στο φ. 1r². Επειδή ο κώδικας σε πολλά σημεία φέρει και αραβικό κείμενο, συμπεραίνουμε ότι η αντιγραφή και συγκρότησή του πρέπει να έγινε σε ελληνο-αραβικό περιβάλλον, μάλλον στη Μονή Σινά, πριν από το 1392.

Από την περιγραφή των περιεχομένων του κώδικα, την οποία περιλαμβάνουμε στο Επίμετρο του παρόντος, μπορούμε να κάνουμε τις παρακάτω διαπιστώσεις. Η *ακολουθία* του αγίου Δωροθέου είναι στο σύνολό της σχεδόν τυπωμένη στα έντυπα Μηναία της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας³. Στην *ακολουθία* των Αρχαγγέλων υπάρχουν πολλά υμνογραφικά κείμενα γνωστά⁴. Περιέχονται, επίσης, πέντε *κανόνες* ανέκδοτοι, από τους οποίους ο ένας προσγράφεται στον χρηματίσαντα μητροπολίτη Κρήτης Νικηφόρο Μοσχόπουλο⁵. Στις 6 Δεκεμβρίου ψάλλονται στον άγιο Νικόλαο τρεις *κανόνες* στον Όρθρο, από τους

2. V. GARDTHAUSEN, *Catalogus codicum graecorum Sinaiticorum*, Oxonii 1886, 153-Μ. KAMIL, *Catalogue of all manuscripts in the Monastery of St. Catherine on Mount Sinai*, Wiesbaden 1970, 99. Το σημείωμα έχει ως εξής: «+ ἔσταχώ[θη ἢ] παροῦ[σα] αὕτη βίβλος | διὰ χρ[ο]ῦς ἐ[μ]ιοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ | σίμονος μοναχοῦ· καὶ ἀναξί[ο]υ | τάχα καὶ ἱεροδιακόνου· ἀπὸ τε τόλπου πελαγονίας· ἐκ μέρους δύσεως | ἐκ [κάστρου?] χλ[ε]ρινοῦ· υἱὸς δευτέρου | κληρικοῦ· παπὰν κυροῦ θεοδώρου· | ποθῶν ἔλθῶν τὴν συρίαν· πρὸς κωνῆσαι τῷ ζωοδόχῳ τάφῳ· καὶ ἐν | παντὶ τοὺς ἁγίους τόπους [κατέλα]βον δε· ἔνταῦθα τὰ μέρ[η] τῆς αἰ[ῶ]ν[ι]κῆς] γύπτου· ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ [ἀ]γγιωτ(ά)τ(ου) καὶ [πα]ναγιωτ(ά)τ(ου) πάπα καὶ π(ατ)ριάρχ(ου) | κυρῶ μάρκῳ· μηνὶ αὐγ[ο]ῦ[στ]ῳ α'· | ἐν ἔτει ςζα'· ἰν(δικτιῶν)ος ιε' [...]», cod. *Sinaiticus gr.* 669, φ. 1r. Ευχαριστώ τον Διευθυντή Ερευνών του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών κ. Ζήση Μελισσάκη για τις χρήσιμες παρατηρήσεις του κατά τη μεταγραφή του σημειώματος.

3. Ενώ στο χειρόγραφο η *ακολουθία* του αγίου Δωροθέου ψάλλεται στο Μεσο-νυκτικό της 6ης Σεπτεμβρίου, στα έντυπα Μηναία παραδίδεται στις 5 Ιουνίου, βλ. *Μηναία του όλου ενιαυτού*, τ. 5 περιέχων την ανήκουσαν Ακολουθίαν των Μαΐου και Ιουνίου μηνών, εν Ρώμη 1900, 229-233. Στο εξής *MR: Μηναία του όλου ενιαυτού*, τ. I-VI, εν Ρώμη 1888-1901.

4. Πρόκειται για υμνογραφικά κείμενα των *ακολουθιών* της 6ης Σεπτεμβρίου (*Ἡ ἀνάμνησις τοῦ γεγονότος θαύματος ἐν Κολοσσαῖς ἥτοι ἐν Χώναις παρὰ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ*, βλ. *MR*, τ. I 64-76) και της 8ης Νοεμβρίου (*Ἡ σύναξις τῶν Ἀρχιστρατήγων Μιχαήλ καὶ Γαβριήλ, καὶ τῶν λοιπῶν ἀσωμάτων Δυνάμεων*, βλ. *MR*, τ. II 73-89).

5. Τους *κανόνες* έχει επισημάνει η Ε. ΠΑΠΑΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ - ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Ταμείον ἀνεκδότων βυζαντινῶν ασματικῶν κανόνων seu Analecta Hymnica Graeca e codicibus eruta Orientis Christiani*, τ. I. Κανόνες Μηναιῶν, Αθήναι 1996, 82 αρ. 186, 84 αρ. 194, 85 αρ. 196 και 198, 211-212 αρ. 644.

οποίους ο ένας είναι ιαμβικός, και ένας στο Μεσονυκτικό. Και οι τέσσερις κανόνες είναι εκδεδομένοι, ενώ μόνο λίγα τροπάρια της ακολουθίας παραμένουν ανέκδοτα. Είναι ενδιαφέρον από λειτουργική άποψη ότι στον Όρθρο της ημέρας ψάλλονται *μεγαλυνάρια* που αποδίδονται στον Αθανάσιο Β΄ Αλεξανδρείας.

Επομένως, ο κώδικας περιέχει, εκτός των άλλων, υμνογραφικά έργα δύο ιεραρχών που γνωρίζονται από την Κωνσταντινούπολη, του Νικηφόρου Κρήτης και του Αθανασίου Β΄ Αλεξανδρείας⁶. Με δεδομένα ότι ο πατριάρχης Αλεξανδρείας αναχωρεί από την Κωνσταντινούπολη στις αρχές του 14ου αι. και ότι ο κώδικας σταχώθηκε το 1392, μπορούμε εύκολα να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι κάπου εκεί ανάμεσα συγκροτήθηκε ο *Sinaiticus gr. 669* και ότι δεν απέχει και πολύ από τα αυτόγραφα των δύο συγγραφέων.

β. Ο Αθανάσιος Β΄ πατριάρχης Αλεξανδρείας

Ο Αθανάσιος Β΄ Αλεξανδρείας είναι γνωστή προσωπικότητα του τέλους του 13ου και των αρχών του 14ου αιώνα⁷. Αμέσως μετά την εκλογή του στον πατριαρχικό θρόνο το 1275 ή το 1276 διώχθηκε από τους Μαμελούκους και μετέβη στην Κωνσταντινούπολη, όπου διέμεινε μέχρι το καλοκαίρι του 1305⁸. Η δραστηριότητά του εκεί περιγράφεται από τον Γεώργιο Παχυμέρη. Με τον τελευταίο συνδέθηκε φιλικά⁹, καθώς και

6. Μετά την παραίτηση του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ιωάννη ΙΒ΄, ο Αθανάσιος Β΄ Αλεξανδρείας στάλθηκε από τον αυτοκράτορα και τη Σύνοδο μαζί με τον Κρήτης Νικηφόρο και τον Περγάμου Αρσένιο για να λάβει επίσημη ενημέρωση για το θέμα, βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Ο Αλεξανδρείας Αθανάσιος Β΄, 10· V. LAURENT, *Les Regestes des Actes du Patriarchat de Constantinople*, τ. I. Les actes des Patriarches, fasc. IV. Les Regestes de 1208 a 1309, Paris 1971, 366-367 n. 1585.

7. Για τον ανωτέρω ιεράρχη ειδικές μελέτες έχουν γράψει ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Ο Αλεξανδρείας Αθανάσιος Β΄, 3-13· Ο ΙΔΙΟΣ, *Ιστορία της Εκκλησίας*, 564-574 και ο FAILLER, *Le séjour d'Athanase II*, 43-71.

8. FAILLER, *Le séjour d'Athanase II*, 45.

9. Είναι γνωστό ότι ο Γεώργιος Παχυμέρης κατά προτροπή του έγραψε την παράφραση των αρεοπαγιτικών έργων και του αφιερώνει το προοίμιο. Το κείμενο αυτής της επιστολιμαίας προλογικής πραγματείας έχει εκδοθεί στην PG 3, 108-112. Το έργο του Παχυμέρη στα χειρόγραφα τιτλοφορείται *Γεωργίου πρωτεκδίκου τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλλης Ἐκκλησίας τοῦ Παχυμέρη παράφρασις εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην, ἐκ προτροπῆς τοῦ ἀγιωτάτου πάπα καὶ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας*

με άλλους ανθρώπους της πρωτεύουσας, όπως με τον Μάξιμο Πλανούδη και τον Ιωάννη Χειλά, μητροπολίτη Εφέσου¹⁰. Ο Νικηφόρος Γρηγοράς τον εκτιμούσε¹¹, ενώ σφοδρός του αντίπαλος υπήρξε ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Αθανάσιος Α΄ (14 Οκτωβρίου 1289 – 16 Οκτωβρίου 1293, Ιούνιος 1303 – 23 Σεπτεμβρίου 1309)¹². Συνεργάστηκε τόσο με τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο, γνωστό για τη φιλενωτική του πολιτική, όσο και με τον Ανδρόνικο Β΄, πολέμιος της ένωσης των Εκκλησιών¹³. Λόγω της επαμφοτερίζουσας στάσης του στο θέμα της ένωσης, ο Αθανάσιος Α΄ τον χαρακτηρίζει *ἐξ Αἰγύπτου Πρωτέα*¹⁴, ενώ ο Γεώργιος Μετοχίτης τον κατηγορεί ότι δεν ήταν σταθερός στις απόψεις του¹⁵. Γενικά είναι δύσκολο να ερμηνευτεί η μη ξεκάθαρη στάση του στο θέμα της Ένωσης των Εκκλησιών. Λόγω των προβλημάτων που δημιουργήθηκαν αναγκάστηκε να φύγει από την πρωτεύουσα και ύστερα από πολλές περιπέτειες έφθασε στην Κρήτη. Γύρω στο 1315 τον διαδέχθηκε στον θρόνο της Αλεξάνδρειας ο Γρηγόριος Β΄¹⁶. Κάπου εκεί

κῦρ Ἀθανασίου ἐπιδημοῦντος τῇ Κωνσταντινουπόλει, πρὸς ὃν καὶ τὸ προοίμιον, βλ. FAILLER, Le séjour d'Athanase II, 56. Λεπτομερὴ ἀνάλυση τοῦ προοιμίου βλ. ΣΤ. ΛΑΜΠΑΚΗΣ, Γεώργιος Παχυμέρης, πρωτέκδικος καὶ δικαιοφύλαξ. Εἰσαγωγικὸ δοκίμιο [ΕΙΕ/ΙΒΕ Μονογραφίες 5], Αθήνα 2004, 208-211.

10. FAILLER, *Le séjour d'Athanase II*, 55.

11. Νικηφόρος Γρηγοράς, *Ρωμαϊκὴ Ἱστορία*, VII 1, 216.11-14, ἐκδ. L. SCHOPEN, *Nicéphori Gregorae historiae Byzantinae*, τ. I, Bonn 1829, 55: *ἔτυχε δὲ τῆνικαῦτα ἐπιδημιῶν τῇ βασιλευσῶσῃ καὶ τῆς κατ' Αἴγυπτον Ἀλεξανδρείας ὁ πατριάρχης, σεμνὸς ἀνὴρ καὶ συνέσει λογισμῶν τὰ ἥθη κοσμῶν*, [CSHB 19.1], 216. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Ο Αλεξανδρείας Αθανάσιος Β΄, 4 FAILLER, *Le séjour d'Athanase II*, 55.

12. FAILLER, *Le séjour d'Athanase II*, 55.

13. Για τὴν ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τῶν δύο αυτοκρατόρων βλ. P.-I. GEORGIADI, *From Michael VIII to Andronikos II. The two first Palaiologoi's different approaches towards the church*, *ByzSym* 34 (2024), 133-151.

14. Αθανασίου Α΄ Κωνσταντινουπόλεως, *Επιστολές*, 7.31, ἐκδ. ALICE-MARY MAFFRY TALBOT, *The Correspondence of Athanasius I Patriarch of Constantinople. Letters to the emperor Andronicus II, members of the imperial family and officials* [CFHB 7], Washington 1975, 20.

15. FAILLER, *Le séjour d'Athanase II*, 55.

16. ΣΤ. ΚΟΥΡΟΥΣΗΣ, Ο λόγιος οικουμενικός πατριάρχης Ιωάννης ΙΓ΄ ο Γλυκὺς, *ΕΕΒΣ* 41 (1974), 360-361. FAILLER, *Le séjour d'Athanase II*, 45. Παλιότερα εθεωρεῖτο πῶς πιθανὸ το ἔτος 1316, βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Ο Αλεξανδρείας Αθανάσιος Β΄, 13. FEDALTO, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis*, τ. II, 584-585.

ίσως τοποθετείται και ο θάνατός του, αλλά δεν γνωρίζουμε αν αυτό συνέβη στο Σινά ή στο Σιναϊτικό μετόχι του Χάνδακα.

Αν και δεν διαθέτουμε συγκεκριμένες πληροφορίες για τις σπουδές του, φαίνεται ότι ήταν μορφωμένος και ενδιαφερόταν για τα γράμματα και αυτό αποδεικνύεται με διάφορους τρόπους. Στην Κωνσταντινούπολη απέκτησε δύο χειρόγραφα με Ομιλίες του Ιωάννη του Χρυσοστόμου, τα οποία αφιέρωσε στην Πατριαρχική Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Πρόκειται για τους κώδικες του *Πατριαρχείου Αλεξάνδρειας 12* και *34* που φέρουν κτητορικά του σημειώματα¹⁷. Όπως προείπαμε, ζήτησε από τον Γεώργιο Παχυμέρη να κάνει παράφραση των αρεοπαγιτικών έργων. Ο Παχυμέρης στο Προοίμιο του έργου του αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ο πατριάρχης είχε επιδείξει ιδιαίτερη ενασχόληση με τη μελέτη των Γραφών, αλλά και του έργου του Διονυσίου Αρεοπαγίτου.¹⁸ Η επιστολή που του αποδίδεται στον κώδικα *Baroccianus 133*, φφ. 212v-213v, και χρονολογείται τον Ιανουάριο του 1276, δεν θεωρείται αυθεντική από τους ερευνητές¹⁹. Αντίθετα γνήσια θεωρείται η επιστολή του προς την Εκκλησία της Ρωσίας, που εκδόθηκε από τον Α. Failler²⁰. Επιπλέον, του αποδίδεται πραγματεία κατά των Λατίνων²¹, που παραδίδεται στο περιθώριο του κώδικα *Parisinus gr. 451*, φφ. 155r-157v. Ο Α. Failler, βέβαια, αντιμετωπίζει με σκεπτικισμό την απόδοσή της στον Αθανάσιο Β΄ Αλεξανδρείας²².

Από όσα αναφέρθηκαν φαίνεται ότι ο ανωτέρω πατριάρχης υπήρξε και συγγραφέας. Στο *PLP* αναφέρεται ως υμνογράφος²³, χωρίς να υπάρχει, όμως, κάποια τεκμηρίωση. Μάλλον οι συντάκτες του στηρίχθηκαν σε

17. FAILLER, Le séjour d'Athanase II, 55· Θ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ, *Κατάλογοι της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης*, τ. Α΄. Χειρόγραφα, Αλεξάνδρεια 1945, 17, 37· ΦΛ. ΝΟΤΑΡΑ, *Χορηγοί - Κτήτορες - Δωρητές σε σημειώματα κωδίκων. Παλαιοιόγειοι χρόνοι*, Αθήνα 2000, 16-17, 110-111, 176.

18. PG 3, 109 A-B. Βλ. και ΛΑΜΠΙΑΚΗΣ, *Γεώργιος Παχυμέρης*, 208.

19. Την επιστολή εξέδωσαν οι V. LAURENT - J. DARROUZES, *Dossier grec de l'Union de Lyon (1273-1277)* [AOC 16], Paris 1976, 338-345. Για την πλαστότητά της και τα σχετικά επιχειρήματα βλ. ό.π., 41-45· FAILLER, Le séjour d'Athanase II, 46, 56-57.

20. FAILLER, Le séjour d'Athanase II, 58-63.

21. Για το έργο αυτό βλ. FAILLER, Le séjour d'Athanase II, 56-57· H.-G. BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München 1969, 688· ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο Αλεξανδρείας Αθανάσιος Β΄*, 12.

22. FAILLER, Le séjour d'Athanase II, 56-57.

23. *PLP* 413.

αντίστοιχη μαρτυρία του E. Wellesz²⁴. Με την έκδοση των *μεγαλυναριών* που παρουσιάζουμε στον άγιο Νικόλαο η άποψη αυτή επαληθεύεται. Δεν γνωρίζουμε βέβαια αν τα τροπάρια αυτά τα συνέθεσε κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη Μονή Σινά, πριν γίνει πατριάρχης, ή κατά τη διαμονή του στην Κωνσταντινούπολη ή μετά την αναχώρησή του από εκεί.

γ) Το υμνογραφικό είδος των *μεγαλυναριών*

Τα τροπάρια αυτά είναι γνωστά με διάφορα ονόματα²⁵. Τόσο στα χειρόγραφα όσο και στα έντυπα αναφέρονται ως *εγκώμια*²⁶,

24. E. WELLESZ, *A History of Byzantine Music and Hymnography*, Oxford 1962², 442.

25. Για τα τροπάρια αυτά, βλ. ΙΩΑΚΕΙΜ ΙΒΗΡΙΤΗΣ, Ο Επιτάφιος Θρήνος. Το δράμα εν τη Εκκλησία, *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 7 (1923), 17-24, 57-61, 128-134· Ε. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ, Νέα εγκώμια του Επιταφίου, *Θεολογία* 14 (1936), 225-250, 310-329· Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, Η ακολουθία του Μεγάλου Σαββάτου και τα μεγαλυνάρια του Επιταφίου, *Νέα Σιών* 32 (1937), 16-23, 145-152, 209-226, 273-288, 337-353, 465-480, 529-545, 593-608, 657-673, 33 (1938), 19-28, 370-377, 433-452· Θ. ΞΥΔΗΣ, Εγκώμια, στο: *Πεπραγμένα του 9^{ου} Διεθνούς Βυζαντινολογικού Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη, 12-19 Απριλίου 1953)*, επιμ. ΣΤ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ - Α. ΞΥΓΟΠΟΥΛΟΣ - Π. ΖΕΠΟΣ, τ. Γ', Αθήναι 1958, 277-288 (= Ο ΙΔΙΟΣ, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Αθήνα 1978, 331-339)· Ν. Β. ΤΩΜΑΛΑΚΗΣ, *Βυζαντινή Υμνογραφία και Ποίησης, ήτοι Εισαγωγή εις την Βυζαντινήν Φιλολογίαν*, τ. Β', Αθήναι 1965 (ανατ. Θεσσαλονίκη 1993), 75-79· Ο ΙΔΙΟΣ, Επιτάφιος Θρήνος, *ΘΗΕ* 5 (1964) 794-795· Θ. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, Ανέκδοτα μακαριστάρια εις τους Αγίους Δέκα μάρτυρας της Κρήτης, στο: *Πεπραγμένα του 7^{ου} Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ρέθυμνον, 18-23 Σεπτεμβρίου 1971)*, τ. Β', εν Αθήναις 1974, 49-63· Ο ΙΔΙΟΣ, Ανέκδοτα μεγαλυνάρια του Μεγάλου Σαββάτου, *ΕΕΒΣ* 47 (1987-1989), 221-246· Ο ΙΔΙΟΣ, *Βυζαντινή Υμνογραφία (Πανεπιστημιακές παραδόσεις)*, Ηράκλειο 1997, 95-97· Π. ΑΓΑΘΩΝΟΣ, Ανέκδοτα μεγαλυνάρια στα χειρόγραφα 2454 και 2456 της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 3 (1996), 453-466· Α. ΜΠΗΛΙΟΥ, *Τα εγκώμια στη λειτουργική μας παράδοση (Τα δεδομένα της Αγιορειτικής παράδοσης)* [Ανέκδοτη Διδακτορική Διατριβή, Θεολογική Σχολή Α.Π.Θ.], Θεσσαλονίκη 2011· K. COSTA, *A critical edition and study of the transmission of the Megalynaria on the burial of the divine body of our Lord Jesus Christ* [MA Dissertation. The Hellenic Institute Royal Holloway, University of London], London 2023· S. TESSARI, 'New Music' in MS Milan, Biblioteca Ambrosiana L 36 sup. (Martini-Bassi 476) 93 with a new critical edition of the set of megalynaria ascribed to patriarch Germanos, στο: *Cult, Devotion, and Aesthetics in Later Byzantine Poetry*, επιμ. M.-L. GOIANA and KR. KUBINA, [Studies in Byzantine History and Civilization, 22], Turnhout 2024, 93-125.

26. Βλ. ενδεικτικά *Τριώδιον κατασκευτικόν περιέχον άπάσαν την ανήκουσαν αντώ ακουλουθίαν της Μεγάλης Τεσσαρακοστής*, έκδοσις πρώτη, εν Ρώμη 1879, 709 (στο εξής TR).

μεγαλυνάρια²⁷, μακαριστάρια²⁸, μακαρώνεια²⁹ ή μακαρώνια³⁰. Εγκώμια συνήθως ονομάζονται τα ψαλλόμενα τροπάρια στον Όρθρο του Μεγάλου Σαββάτου³¹. Ο όρος *μεγαλυνάρια* προφανώς προέρχεται από την αρχή του τροπαρίου – προτύπου για την α΄ στάση *Μεγαλύνομέν σε*, ενώ οι όροι *μακαριστάρια* και *μακαρών(ε)ια* από την πρώτη λέξη του Αιώμου, *Μακάριοι*³² ή από την αρχή άλλου τροπαρίου προτύπου που είναι *Μακαρίζομέν σε*³³. Εκτός από τα *μεγαλυνάρια* που ψάλλονται το βράδυ της Μεγάλης Παρασκευής (Όρθρος Μεγάλου Σαββάτου) στην *ακολουθία* του Επιταφίου, είναι γνωστά και αντίστοιχα τροπάρια στην Κοίμηση της Θεοτόκου και σε Αγίους. Οι ερευνητές δεν έχουν καταλήξει στο αν προηγήθηκε η σύνθεση αυτών στη Σταύρωση ή στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Επίσης, ανοιχτό ακόμη παραμένει το ερώτημα πότε ξεκίνησε η σύνθεσή τους και πότε παγιώθηκε η χρήση τους.

27. Μεγαλυνάρια είναι ο πιο συχνά χρησιμοποιούμενος όρος για τα τροπάρια αυτά. Για χειρόγραφα που τον χρησιμοποιούν βλ. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Ανέκδοτα μεγαλυνάρια του Μεγάλου Σαββάτου*, 222.

28. Ενδεικτικά μακαριστάρια τα ονομάζει ο Νικόλαος Μαλαξός τον 16ο αιώνα, βλ. Δ. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο Νικόλαος Μαλαξός, πρωτοπαπάς Ναυπλίου, και το συγγραφικό του έργο*, Θεσσαλονίκη 2008, 215-219.

29. Αυτό τον όρο χρησιμοποιεί ο Ιάκωβος αρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας σε ανάλογη σύνθεσή του στην Κοίμηση της Θεοτόκου, βλ. S. MERCATI, *Iacobi Bulgariae archiepiscopi Opuscula, Bessarione* 21 (1917), 227 (= Ο ΙΔΙΟΣ, *Collectanea Byzantina*, τ. I, 98).

30. Στον κώδικα *Vindob. Suppl. gr. 91*, φ. 305ν αναγράφεται *Μακαρώνια εις τὸν ἐπιτάφιον ψαλλόμενα ἐν τῷ αἰώμῳ κατὰ τὴν ἐσπέραν τοῦ Μεγάλου Σαββάτου*, βλ. H. HUNGER – CHR. HANNICK, *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek, Teil 4. Supplementum graecum*, Wien 1994, 160.

31. Στο έντυπο Τριώδιο αναφέρεται χαρακτηριστικά *Μετὰ ταῦτα ἀρχόμεθα ψάλλειν μετὰ μέλους τὰ ἐπόμενα Τροπάρια Προσόμοια, ἧτοι τὰ Ἐγκώμια, μετὰ τοῦ Ἀιώμου, εις Στάσεις τρεῖς, λέγοντες ἀνὰ Στίχον ἐξ αὐτοῦ μεθ' ἐν ἑκαστον Τροπάριον*, βλ. TR 709. Τα *μεγαλυνάρια* αυτά είναι γνωστά και ως *Ἐπιτάφιος Θρήνος*.

32. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Ανέκδοτα μακαριστάρια εις τους Αγίους Δέκα μάρτυρας της Κρήτης*, 49-51.

33. Τα *μακαρώνεια* του Ιάκωβου Βουλγαρίας π.χ. ψάλλονται προς το, *Μακαρίζομέν σε, θεοτόκε παρθένε, και τιμῶμεν τὴν ἀγίαν εἰκόνα σου ὡς ἀντίτυπον τῆς θείας σου μορφῆς*, βλ. S. MERCATI, *Iacobi Bulgariae archiepiscopi Opuscula*, 227 (= Ο ΙΔΙΟΣ, *Collectanea Byzantina*, τ. I, 98).

Η γνώμη του Σ. Ευστρατιάδη ότι είναι δημιούργημα του 8ου αι.³⁴ είναι εντελώς ατεκμηρίωτη και δεν γίνεται σήμερα δεκτή από τους ερευνητές. Όπως υποστηρίζει ο Θ. Δετοράκης, η έρευνά του σε χειρόγραφα του 10ου-12ου αιώνα δεν προσέφερε κάποια νύξη για την ύπαρξη τέτοιων τροπαρίων³⁵. Για τον 13ο αι., όμως, γνωρίζουμε τα τροπάρια που συνέθεσε ο αρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Ιάκωβος στην Κοίμηση της Θεοτόκου³⁶, με τον κώδικα *EBE 553* που τα παραδίδει να χρονολογείται, βέβαια, το 1343³⁷. Τον ίδιο αιώνα ως συντάκτης *μεγαλυναρίων* φέρεται και ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γερμανός Β΄ (1223-1240)³⁸. Στον κώδικα *Vindob. Theol. gr. 185*, φφ. 230ν-232γ, φέρεται ως συγγραφέας *αλλαγμάτων* προς τιμήν της Θεοτόκου³⁹, ενώ στον *Vatic. gr. 207*, φ. 116ν, περιέχονται *τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ τοῦ πανσόφου ἐγκώμια εἰς τὸν ἐπιτάφιον τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἄμωμον*⁴⁰. Αν και η απόδοση των παραπάνω στον Γερμανό Β΄ δεν είναι βέβαιη⁴¹, η αποδοχή της σίγουρα

34. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, Η ακολουθία του Μεγάλου Σαββάτου, 148, 215.

35. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, Ανέκδοτα μεγαλυνάρια του Μεγάλου Σαββάτου, 223.

36. MERCATI, Iacobi Bulgariae archiepiscopi Opuscula, 227 (= Ο ΙΔΙΟΣ, *Collectanea Byzantina*, τ. I, 98).

37. Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, *Κατάλογος των χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος*, εν Αθήναις 1892, 109.

38. *ODB* II 847. Βλ. επίσης και τις πρόσφατες μελέτες Τ. MIGLIORINI – S. TESSARI, 'Ρεϊτε δακρύων, ὀφθαλμοί, κρουνούς ἡματωμένους. Il carne penitenziale di Germano II patriarca di Costantinopoli, *Medioevo Greco* 12 (2012), 155-180· Κ. KUBINA, Defending Orthodoxy in verse: the poetry of Patriarch Germanos II (including two unpublished poems), *Byz.* 91 (2021), 197-217· TESSARI, 'New Music' in MS Milan, *Biblioteca Ambrosiana L 36 sup.* (Martini-Bassi 476) 93, 93-125.

39. H. HUNGER – O. KRESTEN – CHR. HANNICK, *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*, Teil 3/2. Codices Theologici 101-200, Wien 1984, 372. Τα τροπάρια αυτά εκδίδει στη μελέτη της η TESSARI, 'New Music' in MS Milan, *Biblioteca Ambrosiana L 36 sup.* (Martini-Bassi 476) 93, 116-121. Για περισσότερα χειρόγραφα και προηγούμενες εκδόσεις, βλ. ὅπ., 112-114.

40. I. MERCATI – P. FRANCHI DE' CAVALIERI, *Codices Vaticani Graeci*, τ. I. *Codices 1-329*, Romae 1923, 250.

41. Για το θέμα της απόδοσης των μεγαλυναρίων στον πατριάρχη Γερμανό Β΄ βλ. KUBINA, Defending Orthodoxy in verse, 198 («the attribution is uncertain»), 202 σημ. 23. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Σ. Ευστρατιάδης τα προσγράφει στον Γερμανό Α΄ (ca. 650-740), βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, Η ακολουθία του Μεγάλου Σαββάτου, 661-662. Στα «αμφιβαλλόμενα και εσφαλμένως αποδιδόμενα υμνογραφικά έργα στον άγιο Γερμανό» τα εντάσσει η

αλλάζει τα δεδομένα. Σε συνδυασμό με τα μεγαλυνάρια του Ιακώβου μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι και κατά 13ο αιώνα υπάρχει δραστηριότητα, και μάλιστα επώνυμη, σχετικά με μεγαλυνάρια τόσο στον Επιτάφιο του Χριστού όσο και στην Κοίμηση της Θεοτόκου.

Οι μαρτυρίες που ανάγονται, όμως, στον 14ο αιώνα είναι πολυπληθέστερες. Ο Μανουήλ-Ματθαίος Γαβαλάς, μητροπολίτης Εφέσου, φέρεται να έχει συνθέσει πριν από το 1330 μεγαλυνάρια (μόνο για τη β' και τη γ' στάση), που παραδίδονται από τον κώδικα *Burn. 144*, φφ. 146r-v⁴². Το 1346 αναφέρονται στον κώδικα *Βατοπεδίου 1199*, γνωστό και ως Τυπικό της Τραπεζούντας⁴³, όπου λέγεται *Τῷ ἁγίῳ καὶ μεγάλῳ σαββάτῳ εἰς τὸν ὄρθρον...στιχολογοῦμεν τὸν Ἄωμον μετὰ τῶν μεγαλυναρῶν αὐτοῦ*⁴⁴. Στη Μονή Χιλανδαρίου υπάρχουν Επιτάφιοι του 1347 και του 1397 που πάνω τους έχουν κεντηθεί μεγαλυνάρια⁴⁵. Στη συνέχεια το 1352 χρονολογείται ο κώδικας *Marc. gr. II, 123* (=coll. 567), από όπου εξέδωσε ο Θεοχάρης Δετοράκης τα μεγαλυνάρια του Μεγάλου Σαββάτου⁴⁶. Ο κώδικας *Sinait. gr. 1098*, Τυπικό της Μονής Σινά, δείχνει ότι τα τροπάρια αυτά κατά το έτος 1392, έτος σύνταξής του, είχαν εισαχθεί στη λειτουργική πράξη της Μονής και ψάλλονταν στον Όρθρο του Μεγάλου

Μ. ΣΟΥΡΜΠΑ, *Το ποιητικό έργο του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Γερμανού Α' του Ομολογητή (ca 650-740)*, Αθήνα 2022, 154. Προς την απόδοσή τους στη γραφίδα του Γερμανού Β' κλίνει η TESSARI, 'New Music' in MS Milan, Biblioteca Ambrosiana L 36 sup. (Martini-Bassi 476) 93, 109-110.

42. D. REINSCH, *Die Briefe de Matthaios von Ephesos in Codex Vindobonensis Theol. Gr. 174*, Berlin 1974, 53. Την έκδοσή τους έχει αναγγείλει ο Στ. Κουρούσης, αλλά δεν έχει μέχρι σήμερα πραγματοποιηθεί, βλ. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Ανέκδοτα μεγαλυνάρια του Μεγάλου Σαββάτου*, 222 σημ. 4.

43. Για το Τυπικό της Τραπεζούντας βλ. V. FUGGER – R. STEFEC, *Das illuminierte Tyrikon des Eugenios-Klosters in Trapezunt, JÖB 64* (2014), 41-65, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

44. A. DMITRIEVSKII, *Opisanie liturgičeskich rukopisej*, τ. III. Τυπικά, Petrograd 1917, (Hildesheim 1965), 451. Την πληροφορία μεταφέρει και ο Χρυσάνθος Τραπεζούντος, βλ. ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ, *Η Εκκλησία Τραπεζούντος*, (Ανατύπωσης εκ του τετάρτου και πέμπτου τόμου του Αρχείου Πόντου), εν Αθήναις 1933, 414-415.

45. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Ανέκδοτα μεγαλυνάρια του Μεγάλου Σαββάτου*, 223· G. MILLET, *L'Épithaphios: l'image, Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres 86* (1942), 418-419.

46. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Ανέκδοτα μεγαλυνάρια του Μεγάλου Σαββάτου*, 224.

Σαββάτου⁴⁷. Διαπιστώνουμε, επομένως, ότι καθόλη τη διάρκεια του 14ου αιώνα η αναφορά στα *μεγαλυνάρια* του Μεγάλου Σαββάτου είναι συνεχής. Επιπλέον, η μαρτυρία των χειρογράφων, τόσο του *Vatic. gr. 207* (13ος αι.), που προαναφέρθηκε, όσο και του *EBE 2444* (14ος αι.)⁴⁸, αποδεικνύει ότι και η χρήση του όρου *εγκώμια* ήταν αποδεκτή από τους βυζαντινούς⁴⁹.

Υπάρχει διαφωνία των ερευνητών και των εκδοτών σχετικά με τη μετρική μορφή των ανωτέρω τροπαρίων και, ως επακόλουθο, ποικίλλει και ο τρόπος της έκδοσής τους. Ο S. Mercati το 1917 εξέδωσε τα έξι συνολικά τροπάρια που διασώζει ο κώδικας *EBE 533* από τη β' στάση στην Κοίμηση της Θεοτόκου ως τρίστιχα, αλλά διακρίνει στον πρώτο στίχο δύο κώλα:

*Παριστώμεθά σοι, θεονύμφευτε,
ἐκ καρδίας τὴν σὴν μνήμην ἐξάδοντες
καὶ χειλέων μελωδίαις ἱεραῖς*⁵⁰.

Ο Ε. Παντελάκης θεωρεί το 1936 ότι τα τροπάρια της α' στάσης είναι τρίστιχα, της β' τετράστιχα και της γ' τρίστιχα⁵¹. Ο Θ. Ξύδης το 1958 υποστηρίζει ότι στην α' και τη β' στάση τα *εγκώμια* είναι πεντάστιχα, ενώ στην γ' τρίστιχα και συνδέει τη μετρική τους μορφή με τους τροχαϊκούς, ιαμβικούς και αναπαιστικούς στίχους⁵². Ο Σ. Ευστρατιάδης το 1937 θεωρώντας ότι τα τροπάρια αυτά αποτελούν εξέλιξη των αρχαίων ανακρεόντειων μέτρων υποστηρίζει ότι οι στίχοι δεν υπερβαίνουν τις οκτώ συλλαβές και εκδίδει τα τροπάρια με τον ανάλογο τρόπο⁵³. Ο Θ.

47. Cod. *Sinait. gr. 1098*, φ. 190ν: *εἶθ' οὕτως ἀρχόμεθα τοῦ ἀμώμου, ψάλλομεν δὲ καὶ τὰ ἐπιτάφια μεγαλυνάρια μετ' αὐτοῦ· εἰς στάσεις γ'.*

48. TESSARI, 'New Music' in MS Milan, Biblioteca Ambrosiana L 36 sup. (Martini-Bassi 476) 93, 113, 116.

49. Ο Σ. Ευστρατιάδης (Η ακολουθία του Μεγάλου Σαββάτου, 20-21) και ο Θ. Δετοράκης (Ανέκδοτα μεγαλυνάρια του Μεγάλου Σαββάτου, 222) υποστηρίζουν ότι αφενός ο όρος δεν δικαιολογείται από τις ενδείξεις των χειρογράφων και αφετέρου ότι αναφέρεται στους ανθρώπους και όχι στο Θεό.

50. MERCATI, *Iacobi Bulgariae archiepiscopi Opuscula*, 227 (= Ο ΙΔΙΟΣ, *Collectanea Byzantina*, τ. I, 98).

51. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ, Νέα εγκώμια του Επιταφίου, 226-227.

52. ΞΥΔΗΣ, Εγκώμια, 277-278.

53. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, Η ακολουθία του Μεγάλου Σαββάτου, 152, 215, 281-282.

Δετοράκης τέλος απορρίπτει τις απόψεις περί αρχαιοελληνικών μέτρων που επιβιώνουν στα *μεγαλυνάρια* και τα εκδίδει ως τρισίτιχα στην α΄ και β΄ στάση, ενώ ως δίσιτιχα στην γ΄ στάση με τρία, όμως, κώλα⁵⁴. Πιστεύουμε ότι οι λύσεις που προτάθηκαν μέχρι σήμερα δεν είναι σύμφωνες με την χειρόγραφη παράδοση και πρέπει το θέμα να επανεξεταστεί. Είναι ξεκάθαρο ότι τα *μεγαλυνάρια* ανήκουν στη ρυθμοτονική ποίηση και δεν έχουν σχέση με τα αρχαία μέτρα⁵⁵. Όπως είναι η εκδοτική πρακτική μέχρι σήμερα, τα υμνογραφικά κείμενα εκδίδονται κατά στίχους με βάση τον χωρισμό των χειρογράφων. Το τελευταίο εφαρμόζεται κατά το δυνατό, γιατί πολλές φορές ο χωρισμός των στίχων στο ίδιο χειρόγραφο ποικίλλει και ανάμεσα σε τροπάρια που ακολουθούν το ίδιο πρότυπο. Είναι, όμως, απαραίτητο να τηρείται η αρχή της ισοσυλλαβίας και της ομοτονίας⁵⁶.

δ) Τα *μεγαλυνάρια* του Αθανασίου Β΄ πατριάρχη Αλεξανδρείας

Ο Αθανάσιος Β΄, πάπας και πατριάρχης Αλεξανδρείας, συνέθεσε *μεγαλυνάρια* προς τιμήν του Αγίου Νικολάου και στις τρεις στάσεις με αλφαβητική ακροστιχίδα για κάθε στάση. Στο χειρόγραφο συγκεκριμένα αναγράφεται *Εἰς τ(ὸν) ὄρθρον· ὁ ἐξάψαλμος· τὸ θεὸς κ(ύριος)· τὸ κανόνα πίστεως· καὶ εὐθῆς ψάλομ(εν) τὸν ἄμωμον· (αραβικό κείμενο) Ταῦτα τα τροπάρια ψάλομ(εν) τ(οῦ) ἀγ(ίου) (= Νικολάου) εἰς τ(ὸν) ἄμωμων κατα ἀλφαβήτου· ποίημα Ἀθανασίου πάπα καὶ π(ατ)ριάρχου Ἀλεξανδρεί(ας) καὶ κριτοῦ τ(ῆς) οἰκουμέν(ης)*⁵⁷. Ψάλλονται δηλαδή στον Ὄρθρο της 6ης Δεκεμβρίου, ημέρας μνήμης του αγίου Νικολάου επισκόπου Μύρων της Λυκίας. Καθίσταται, επομένως, σαφές ότι τα *μεγαλυνάρια* κατά τον 14ο αιώνα στη Μονή Σινά ψάλλονται και σε μνήμες αγίων.

Είναι χωρισμένα, όπως είπαμε, σε τρεις στάσεις και συμπάλλονται με τους στίχους του ριγ΄ ψαλμού, που είναι γνωστός και ως *Ἄμωμος* από

54. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, Ανέκδοτα μακαριστάρια εις τους Αγίους Δέκα μάρτυρας της Κρήτης, 57-63· Ο ΙΔΙΟΣ, Ανέκδοτα μεγαλυνάρια του Μεγάλου Σαββάτου, 226-242.

55. Σε αυτό καταλήγει και η TESSARI, 'New Music' in MS Milan, Biblioteca Ambrosiana L 36 sup. (Martini-Bassi 476) 93, 112.

56. Για τη μετρική μορφή των υμνογραφικών κειμένων και τους κανόνες που τη διέπουν ενδεικτικά, βλ. Α. GIANNOULI, Hymn writing in Byzantium: Forms and Writers, στο: *A Companion to Byzantine poetry*, επιμ. W. HÖRANDNER - A. RHOBY - N. ZAGKLAS, Leiden/Boston 2019, 489.

57. Cod. Sinaiticus gr. 669, φ. 112r.

τον πρώτο του στίχο *Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῶ*⁵⁸. Στο χειρόγραφο δεν αναγράφονται οι στίχοι του ψαλμού, αλλά από την «διδασκαλία» φαίνεται ότι προηγούνται των τροπαρίων. Η α' και η β' στάση ψάλλονται σε ἦχο πλ. α' και η γ' στάση σε ἦχο γ'. Σε κάθε στάση προηγείται το τροπάριο που είναι μουσικό και μετρικό πρότυπο για τα υπόλοιπα 24 που ακολουθούν και συνδέονται με αλφαβητική ακροστιχίδα. Το προτελευταίο τροπάριο κάθε στάσης είναι *δοξαστικό* και το τελευταίο *θεοτοκίο*. Τα τροπάρια πρότυπα για τις τρεις στάσεις είναι τα παρακάτω,

Για την α' στάση:

*Μακαρίζομέν σε,
 ἱεράρχα Χριστοῦ,
 καὶ τιμῶμεν τὴν ἁγίαν εἰκόνα σου
 ὡς ἀντίτυπον τῆς θείας σου μορφῆς*⁵⁹.

Για τη β' στάση το ἐξής:

*Ἄξιον ἐστὶν
 μακαρίζειν σε τὸν ἱεράρχην,
 τὸν ἐν τοῖς κινδύνοις ὑπέρμαχον
 καὶ τὸν ἐν ἀνάγκαις θερμοτάτον προστάτην*⁶⁰.

58. Για τον Ἀμωμο γενικά βλ. D. TOULIATOS-BANKER, *The Byzantine Amomos chant of the fourteenth and fifteenth centuries* [Ανάλεκτα Βλατάδων 46], Θεσσαλονίκη 1984. Οι τρεις στάσεις των μεγαλυναρίων προέκυψαν από το γεγονός ότι και ο ψαλμός ρηί στιχολογείται σε τρεις στάσεις. Για τον ψαλμό του Αμώμου στον Ὄρθρο, βλ. D. PARATZALAKIS, *The Amomos in the Byzantine chant: a diachronical approach with emphasis on musical settings of the 19th and 20th centuries*, *Artes. Journal of Musicology* 17-18 (2018), 26-29.

59. Το τροπάριο είναι εκδεδωμένο από τον ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗ, Η ακολουθία του Μεγάλου Σαββάτου, 221.

60. Το τροπάριο είναι εκδεδωμένο από τον ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗ, Η ακολουθία του Μεγάλου Σαββάτου, 223-224, όπου, αντί του στίχου *τὸν ἐν τοῖς κινδύνοις ὑπέρμαχον*, υπάρχει *ὡς τῶν θλιβομένων παράκλησιν* 602, όπου, αντί του στίχου *καὶ τὸν ἐν ἀνάγκαις θερμοτάτον προστάτην*, η έκδοση *ἔχει καὶ τὸν ἐν θαλάσῃ ἐτοιμότητον ῥύστην*. Το τροπάριο και στις δύο παραλλαγές του ἔχει ως πρότυπο το κείμενο *ὁ τῶν ἐν ἀνάγκαις προστάτης θερμοτάτος καὶ τῶν ἐν συμφοραῖς ῥύστης ἐτοιμότητος*, βλ. *Encomium Methodii* 3. 23-24, ἐκδ. G. ANRICH, *Hagios Nikolaos. Der heilige Nikolaos in der griechischen Kirche*, Band II: Prolegomena, Untersuchungen, Indices, Leipzig - Berlin 1917, 154. Από τον παραπάνω ερευνητή ἔχουν εκδοθεῖ και τα κυριότερα αγιολογικά κείμενα προς τιμὴν του αἴγιου

Και για την γ΄:

*Αί γενεαὶ πᾶσαι
σὲ μακαριοῦμεν,
ιεράρχα Κυρίου.*

Μετά από τα μεγαλυνάρια παραδίδονται ευλογητάρια σε ήχο πλ. α΄ με την ένδειξη *τα τροπάρια ταῦτα, ψάλλονται μετα τὸν ἄμωμον*⁶¹, που έχουν συντεθεί κατά το πρότυπο των αναστάσιμων ευλογηταρίων της ακολουθίας των Εγκωμίων του Επιταφίου⁶². Αν και αποτελούν μια ενότητα με τα μεγαλυνάρια που προηγούνται, δεν υπάρχει κάποια αναφορά ότι και αυτά είναι σύνθεση του Αθανασίου Β΄ Αλεξανδρείας και για το λόγο αυτό θα εκδοθούν στο Επίμετρο της μελέτης.

Τα μεγαλυνάρια του Αθανασίου Β΄ Αλεξανδρείας έχουν κυρίως εγκωμιαστικό χαρακτήρα και σε κάποιες περιπτώσεις παρακλητικό. Ο ποιητής αναφέρεται αρκετές φορές στη φιλανθρωπική δράση του ιεράρχη που τον κατέστησε αντιλήπτορα ξένων, χηρών και ορφανών (στ. 15, 57-58), ενώ τα θαύματά του τον ανέδειξαν σε αληθέστατο ιατρό των ασθενούντων (στ. 11). Ο άγιος Νικόλαος παρουσιάζεται επίσης ως διώκτης των αιρετικών και νικητής του Αρείου κατά την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο (στ. 67, 180). Ο συγγραφέας δεν παραλείπει να επαινέσει και την πόλη των Μύρων που αξιώθηκε να έχει τέτοιο αρχιερέα (στ. 121-124, 149-150). Αναφέρεται η θαυματουργική δράση του αγίου Νικολάου και ιδιαίτερος το θαύμα του με τους τρεις στρατηλάτες (στ. 129-131, 257). Ο υμνογράφος αποδίδει πάμπολλα κοσμητικά επίθετα στον άγιο Νικόλαο: *θεοφόρος τρισμάκαρ* (στ. 6), *βοηθὸς καὶ ῥύστης* (στ. 9), *γεωργὸς καὶ πιστὸς οἰκονόμος* (στ. 13-14), *ἀντιλήπτωρ χηρῶν καὶ ὀρφανῶν* (στ. 15), *εὐσεβείας λύχνος* (στ. 21), *ὀρθοδοξίας στύλος* (στ. 22), *προφητῶν ἰσοστάσιος* (στ. 28) κ.ά. Τον θεωρεί *νίκης ὁμώνυμον* (στ. 54) και τον παρομοιάζει με προσωπικότητες της Παλαιάς Διαθήκης, όπως με τον Σαμουήλ (στ. 92), τον Ηλία τον Θεσβίτη (στ. 127), τον Δανιήλ (στ. 153) και τον Δαυΐδ (στ. 155). Δεν είναι, πάντως εύκολο να εντοπίσουμε ποιο αγιολογικό ή/και υμνογραφικό κείμενο έλαβε υπόψη του ο συγγραφέας στη σύνθεση του έργου του.

Νικολάου, βλ. G. ANRICH, *Hagios Nikolaos. Der heilige Nikolaos in der griechischen Kirche*, Band I: Die Texte, Leipzig - Berlin 1913 (στο εξής Anrich).

61. Cod. *Sinaiticus gr.* 669, φ. 119v.

62. TR 727-728.

ε) *Μεγαλυνάρια προς τιμήν του αγίου Νικολάου*

Ο άγιος Νικόλαος είναι ιδιαίτερα δημοφιλής άγιος με πολύ μεγάλη απήχηση στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή υμνογραφία. Είναι γνωστό ότι τρεις μεγάλοι υμνογράφοι έχουν συνθέσει σειρά κατ' ήχον κανόνων αφιερωμένων σε αυτόν, ο Ιωσήφ ο Υμνογράφος⁶³, ο πατριάρχης Φώτιος⁶⁴ και ο Ιωάννης ο Μαυρόπουλος⁶⁵. Αλλά και πάμπολλοι υμνογράφοι έχουν εξυμνήσει τον άγιο με *τροπάρια, κοντάκια, κανόνες, ακαθίστους και μεγαλυνάρια*⁶⁶. Τα γνωστά *μεγαλυνάρια* που συντέθηκαν στη μνήμη του είναι τα παρακάτω:

1. *Μεγαλυνάρια στον άγιο Νικόλαο του Αθανασίου Β' πατριάρχου Αλεξανδρείας.*

Ακρ. αβγ...χψω.

Αρχ. α' στάση: Άνυμνήσωμέν σε, θεοφόρε τρισμάκαρ

β' στάση: Άξιον έστιν τοῦ δοξάζειν σε τὸν μυστολέκτην

γ' στάση: Άγγελος έδειχθης ασάρκως βιοτεύσας

Χφο: *Sinait. gr. 669*, φφ. 112r-119v.

63. ΕΥ. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, *Ιωσήφ ο Υμνογράφος. Βίος και έργον* [Αθηνά. Σειρά Διατριβών και Μελετημάτων 11], εν Αθήναις 1971, 187-188 αρ. 390, 189 αρ. 399, 191 αρ. 407, 193 αρ. 415, 194 αρ. 423, 196 αρ. 431, 197 αρ. 439, 199 αρ. 449.

64. Δ. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο ιερός Φώτιος υμνογράφος του αγίου Νικολάου. Κριτική έκδοση*, Αθήνα 2009, 25-109. S. TESSARI, *Il corpus innografico attribuito a Fozio. Edizione critica e analisi musicale* [Hellenica 52], Alessandria 2014, 271-410.

65. Α. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, *Ο υμνογράφος του αγίου Νικολάου Ιωάννης Μαυρόπουλος. Κριτική έκδοση*, Αθήνα 2010, 35-147.

66. Για τον άγιο Νικόλαο στην υμνογραφία, βλ. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο ιερός Φώτιος υμνογράφος του αγίου Νικολάου*, 18-19 σημ. 35, όπου συγκεντρωμένη και η προγενέστερη βιβλιογραφία. Στα ανωτέρω ως προστεθούν και τα εξής: TESSARI, *Il corpus innografico attribuito a Fozio*, 259-410. FR. POTENZA, *Un antico inno per la traslazione a Bari delle reliquie di s. Nicola*, *RSBN* 14 (2017) [2018], 185-273. D. ΝΙΚΟΥ, *A Kanon on Saint Nicholas by John Staurakios*, *Παρεκβολαί* 9 (2019), 183-200. D. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ – D. ΚΑΚΛΑΜΑΝΟΣ, *Updating E. Papailiopoulos-Fotopoulos's Ταμείον ανεκδότων Βυζαντινών ασματικών κανόνων* (1996): *New editions of liturgical canons from the Menaea*, *Νέα Ρώμη* 18 (2021) [2022], 81-82. Μ. ΣΟΥΡΜΠΑ, *Ανέκδοτος κανόνας στον Άγιο Νικόλαο επίσκοπο Μύρων της Λυκίας από τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Γερμανό Α' τον ομολογητή (ca 650-740)*, *ByzSym* 33 (2023), 137-164.

2. Μεγαλυνάρια εἰς τὸν μέγαν Νικόλαον τὸν θαυματουργόν.

Ακρ. Λείψανα αλφαβητικής ακροστιχίδας στην α΄ στάση.

Αρχ. α΄ στάση: Μακαρίζομέν σε, ποιμενάρχα Χριστοῦ
β΄ στάση: Ἄξιον ἐστὶν μακαρίζειν σε τὸν ἱεράρχην
γ΄ στάση: Χαίροις, τῶν Μυρέων ὁ πρόεδρος

Χφο: *Paris. gr. 1034*, φφ. 169r-178v⁶⁷.

3. Μεγαλυνάρια.

Ακρ. αβγ. χψω.

Αρχ. α΄ στάση: Δεν υπάρχει.
β΄ στάση: Ἄξιον ἐστὶν μακαρίζειν σε τὸν ἱεράρχην⁶⁸
γ΄ στάση: Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἐφάνη ἄλλος

Χφο: *M. Μεγίστης Λαύρας Γ 7*, ff. 137r-v⁶⁹.

4. Μεγαλυνάρια τοῦ ἀμώμου, εἰς τὸν ἐν ἀγίοις πατέρα ἡμῶν Νικόλαον.

Αρχ. α΄ στάση: Μακαρίζομέν σε, ἱεράρχα Χριστοῦ
β΄ στάση: Ἄξιον ἐστὶν μακαρίζειν σε τὸν ἱεράρχην
γ΄ στάση: Αἱ γενεαὶ πᾶσαι μακαρίζομέν σε (μόνο ἓνα τροπάριο)

Χφο: *M. Λειμώνος 150*, φφ. 124r-128r.

5. Μακαριστάρια εἰς τὸν μέγαν καὶ θαυματουργὸν ἐν ἱεράρχαις Νικόλαον ποιηθέντα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πρωτοπαπᾶ τοῦ Μαλαξοῦ.

Ακρ.: Μακαρίοιο Νικολάου Μυρέων
τὰ μακαριστάρια πρὸς τούτοις θ' ἄμα
καὶ εὐλογητάρια πλέξε σὺν πόθῳ
ψυχῆς καὶ καρδίας τε ἀπλέτῳ ζέσει
θύτης Μαλαξὸς Νικόλαος ἀλίτης,
πρωτοπαπᾶς τῆς πόλιος Ναυπλίου,
καὶ Θεῷ δόξα. ἀμήν.

67. ANRICH, *Hagios Nikolaos*, Band II, 366· P. PASCHOS, Saint Nicholas dans l'hymnographie byzantine, *Θεολογία* 57 (1986), 420.

68. Από τη β΄ στάση παραδίδονται εννέα μόνο τροπάρια με ακροστιχίδα Α-Ι.

69. Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, Ταμείον Εκκλησιαστικής ποιήσεως, *Εκκλησιαστικός Φάρος* 39 (1940), 422-423· PASCHOS, Saint Nicholas dans l'hymnographie byzantine, 420-421.

Αρχ. α' στάση: *Μακαρίζομέν σε, ἱεράρχα Χριστοῦ, καὶ τιμῶμεν τὴν ἁγίαν σου κοίμησιν*

β' στάση: *Ἄξιον ἐστὶν μεγαλύνειν σε τὸν ζωοδότην*

γ' στάση: *Αἱ γενεαὶ πᾶσαι σέ, Χριστέ, ὑμνοῦμεν*

Χφo.: *Marc. gr. II 140*, φφ. φοζ'Γ-φπη'ν (550r-561v)⁷⁰.

Και στις κατά καιρούς εκδόσεις των *Ακολουθιών* του αγίου Νικολάου παρατηρείται η συμπερίληψη *μεγαλυναρίων*. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν στην έκδοση του 1851⁷¹, του 1859⁷², του 1900⁷³.

ς) Η παρούσα έκδοση

Στη συνέχεια εκδίδονται τα *μεγαλυνάρια* του Αθανασίου Β' Αλεξανδρείας στον άγιο Νικόλαο και στο Επίμετρο τα ανώνυμα *ευλογητάρια* που τα συνοδεύουν στο χειρόγραφο. Διορθώθηκαν σιωπηρά τα ορθογραφικά λάθη του χειρογράφου, καθώς και τα σφάλματα στίξης και τονισμού. Για τον χωρισμό σε στίχους ακολουθήθηκε, κατά το δυνατόν, ο χωρισμός του χειρογράφου στα τροπάρια πρότυπα κάθε στάσης. Η έκδοση συνοδεύεται από δύο υπομνήματα, το κριτικό και το υπόμνημα πηγών. Στο κριτικό περιέλαβα τις γραφές του χειρογράφου, αλλά όχι τα σφάλματα που επισημαίνονται παραπάνω. Στο υπόμνημα πηγών καταγράφονται κυρίως τα αγιογραφικά, τα υμνογραφικά και αγιολογικά παράλληλα.

SIGLA

cod.: *Sinaiticus gr. 669*, ff. 112r-119v

NS: *Νέα Σιών. Εκκλησιαστικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα, Ἐν Ἱεροσολύμοις 1904 και ἐξῆς*

(f. 112^r) Ταῦτα τὰ τροπάρια ψάλλομεν τοῦ ἁγίου <Νικολάου> εἰς τὸν Ἄμωμον κατὰ ἀλφάβητον, ποίημα Ἀθανασίου πάπα καὶ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ κριτοῦ τῆς οἰκουμένης.

70. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο Νικόλαος Μαλαξός, πρωτοπαπᾶς Ναυπλίου*, 218.

71. L. PETIT, *Bibliographie des acolouthies grecques* [SubsHag 16], Bruxelles 1926, 216-217.

72. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Έντυπες Ακολουθίες Αγίων*, 251.

73. PETIT, *Bibliographie des acolouthies grecques*, 218.

Στάσις α΄. Ἦχος πλ. α΄

Μακαρίζομέν σε,
 ἱεράρχα Χριστοῦ,
 καὶ τιμῶμεν τὴν ἁγίαν εἰκόνα σου |
 (f. 112^v) ὡς ἀντίτυπον τῆς θείας σου μορφῆς.

Ἄνυμνήσωμέν σε, 5
 θεοφόρε τρισμάκαρ,
 καὶ γεραίρομεν τὴν θείαν σου σήμερον
 ἑορτὴν τὴν πανσεβάσιμον.

Βοηθὸς καὶ ῥύστης 10
 ἐν κινδύνοις ὑπάρχεις
 καὶ νοσοῦντων ἰατρὸς ἀληθέστατος·
 διὸ σὲ ἀνευφημοῦμεν αἰεί.

Γεωργὸς ἐφάνης 15
 καὶ πιστὸς οἰκονόμος,
 ἀντιλήπτωρ τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν·
 διὸ σέ, πάτερ, γεραίρομεν.

Δρόμον ἐκτελέσας, 20
 τὸν καλὸν σου ἀγῶνα
 καὶ τὴν πίστιν δὲ τηρήσας τὴν ἄμειπτον,
 ἐστέφθης δὲ ἐκ χειρὸς τοῦ Θεοῦ. |

(f. 113^r) Εὐσεβείας λύχνος,
 ὀρθοδοξίας στύλος
 ἀνεδείχθης, πάτερ Νικόλαε·
 διὸ σὲ αἰεὶ δοξάζομεν.

Ζηλωτὴς ἐγένου, 25
 Νικόλαε τρισμάκαρ,
 ἀποστόλων, ἀθλητῶν ὀμηγύρεως
 καὶ προφητῶν ἰσοστάσιος.

Ἡμῶν μὴ ἐλλίπης 30
 τῶν σὲ ἑορταζόντων,

ἀλλὰ πρέσβευε ἀπαύστως, πανένδοξε,
πρὸς Θεὸν τοῦ οἰκτειρῆσαι ἡμᾶς.

Θεοφόρε μάκαρ,
ιερέων τὸ κλέος,
σὺ γὰρ τὸν σταυρὸν ἐπ' ὤμων ἀράμενος, 35
τῷ Χριστῷ ἐξηκολούθησας.

Ἰερεῖς καὶ λαοί,
συμφώνως ἀνυμνοῦμεν
τὸν τῆς μετανοίας διδάσκαλον,
Νικόλαον τὸν πανένδοξον. | 40

(f. 113^v) Καθαρὸν δοχεῖον
τοῦ ἁγίου Πνεύματος
ἀνεδείχθης, πάτερ Νικόλαε·
ὄθεν σὲ ἀνευφημοῦμεν ἀεὶ.

Λειτουργγὲ Κυρίου, 45
ἄνερ ἐπιθυμιῶν,
ιεράρχα πάτερ Νικόλαε,
πρέσβευε σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Μεγαλύνομέν σε,
τοῦ Θεοῦ ἱεράρχα· 50
σὲ γὰρ ἔχομεν προστάτην πρὸς Κύριον,
ὡς Χριστοῦ θεράποντα γνήσιον.

Νικηφόρος ὄφθης
ὡς ὁμώνυμος νίκης·
νικητὴν με τῶν παθῶν ἀποτέλεσον, 55
ἵνα σε δοξολογήσωμεν.

Ξένων καὶ ὀρφανῶν
καὶ χηρῶν ἀντιλήπτωρ
καὶ διδάσκαλος ὑπάρχεις τοῖς ἔθνεσιν,
ἀξιύμνητε Νικόλαε. | 60

(f. 114^r) Ὅργανον ἐδείχθης,
ἐκ Θεοῦ κινουμένη

- καὶ θεόφθογγος δὲ λύρα τοῦ πνεύματος·
διό σε, πάτερ, γεραίρομεν.
- Πύργον** εὐσεβείας 65
καὶ κρηπίδα [τῶν] δογμάτων
καὶ Ἀρείου καθαιρέτην σε ἔγνωμεν·
διό σε ἀνυμνολογοῦμεν.
- Ῥεῖθρα** τῶν δογμάτων 70
καὶ πηγὴ διδαγμάτων
ἐν τῷ κόσμῳ ἀνεδείχθης, μακάριε·
διό σε πάντες γεραίρομεν.
- Συμφώνως** τιμῶμεν 75
καὶ πιστῶς εὐφημοῦμεν
τοῦ θεοφόρου πατρὸς τὴν πανήγυριν
ὡς Θεοῦ θεράποντος γνησίου.
- Τίς** ἀξιοχρέως
ἀνυμνήσει τὰ σὰ
μεγαλεῖα τε καὶ θεῖα τεράστια; |
(f. 114^v) οὐδεὶς ὄντως, παναοίδιμε. 80
- Ἐγλην** τῶν λογισμῶν
καὶ παθῶν ἀτιμίαν
ἐξαφάνισον, παμμάκαρ Νικόλαε·
ἵνα σε πάντες γεραίρωμεν.
- Φροῦρησόν** με, πάτερ, 85
καὶ φύλαξον ἄμεμπτον,
ἵνα ὑμνῶ τὴν ἀγίαν σου σήμερον
ἐορτὴν τὴν πανσεβάσιμον.
- Χαίροις**, ἱεράρχα 90
Νικόλαε τρισμάκαρ·
ἠξιώθης γὰρ τὴν χάριν τοῦ πνεύματος
παιδιόθεν, ὡς ποτὲ Σαμουήλ.
- Ψάλατε** συμφώνως
τριαδικὸν τὸν ὕμνον·

Πάτερ καὶ Υἱὲ καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, 95
δόξα σοι, ὁ Θεός, δόξα σοι.

Ω παρθένε νύμφη,
(f. 115^r) ἡ τεκοῦσα | ἀσπόρως
τὸν Θεὸν καὶ λυτρωτὴν τῶν ψυχῶν ἡμῶν,
αὐτὸν αἴτησαι σωθῆναι ἡμᾶς. 100

Στάσις β΄.

Ἄξιον ἐστὶν
μακαρίζειν σε τὸν ἱεράρχην,
τὸν ἐν τοῖς κινδύνοις ὑπέρμαχον
καὶ τὸν ἐν ἀνάγκαις θερμότατον προστάτην.

Ἄξιον ἐστὶν 105
τοῦ δοξάζειν σε τὸν μυστολέκτην,
τὸν τῆς μετανοίας διδάσκαλον
καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐδραῖωμα καὶ στύλον.

Βήματι Θεοῦ
παριστάμενος, θεόφρον πάτερ, 110
μετὰ τῶν ἀγγέλων ὡς ἄσαρκος
καὶ μετὰ τῶν ἁγίων ὡς τοῦ Θεοῦ θεράπων.

Γένος τῶν βροτῶν
ἐν εὐφροσύνῃ σε ἐορτάζει·
(f. 115^v) ὄντως γὰρ ὑπάρχεις πρὸς τὸν Θεὸν 115
πάντοτε πρεσβεύων· ῥυσθεῖήμεν ἐκ φθορᾶς.

Δόξαν ἐκ Θεοῦ
ἠξιώθης ἀμοιβᾶς τῶν πόνων
θαύματα μεγάλα ἐπιτελῶν,
Νικόλαε πάτερ· διό σε εὐφημοῦμεν. 120

Εὐφράνθητι νῦν
καὶ ἀγάλλου ἐν Κυρίῳ, πόλις Μύρων·
ᾤφθη γὰρ ἐκ σοῦ τοιοῦτος φωστήρ,
ὁ μέγας Νικόλαος τοῦ Χριστοῦ ἔραστής.

- Ζήλου** θεϊκοῦ 125
καὶ ἀμώμου πίστεως ἐπλήσθης,
ὡς πάλαι Ἰλίας ὁ Θεσβίτης,
Νικόλαε μάκαρ, αἰρετικῶν διῶκτα.
- Ἦρπασας** τοὺς τρεῖς 130
ἐκ θανάτου, ὡς καλὸς ποιμὴν,
καὶ τοὺς στρατηλάτας ἐλύτρωσας,
(f. 116^r) Νικόλαε μάκαρ, ὡς τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς.
- Θαύματα** πολλὰ 135
καὶ τεράστια ἐδόθη σοι, μάκαρ,
ὥσπερ τοῖς προφήταις καὶ μαθηταῖς·
ἐδούλευσας ὄντως εἰλικρινῶς τῷ Χριστῷ.
- Ἦλεως** γενοῦ,
ποιητὰ καὶ κτίστα τῶν ἀπάντων,
τοῖς εἰλικρινῶς ἐορτάζουσι
τὴν ἁγίαν μνήμην Νικολάου τοῦ θείου. 140
- Κλέος** τῶν πιστῶν,
καύχημα καὶ στήριγμα καὶ τεῖχος
ἀνεδείχθης, πάτερ Νικόλαε·
διό σε, θεόφρον, γεραίρομεν ἐν πίστει.
- Λόγους** τῆς ζωῆς 145
καὶ διδάγματα τῆς εὐσεβείας
ἔσπειρας, παμμάκαρ, ταῖς ἀκοαῖς
τῶν πεπιστευκότων, ὡς τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς. |
- (f. 116^v) **Μύρον** νοητὸν 150
ἐν τοῖς Μύροις μυρίζεις τὸν κόσμον,
Νικόλαε πάτερ, ὡς ἀληθῶς
πνεύματος ἢ χάρις ἐν σοὶ ἐκκέχυται.
- Νέος** Δανιήλ,
ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν ἐφάνης
καὶ ὥσπερ Δαυῖδ τὴν πραότητα, 155
πανάριστε πάτερ, Νικόλαε τρισμάκαρ.

- Ξύλου τῆς ζωῆς**
μέτοχος ὄφθης, ὃ θεοφάντορ,
ἐν μοναῖς ἀγίων ἐσκήνωσας
ἐν τῷ παραδείσῳ, ἔνθα δίκαιοι πάντες. 160
- Ἦπλον ἀρραγὲς**
καὶ πύργος ἀκλόνητος ὑπάρχεις
τοῖς σου ἐορτάζουσι σήμερον
τὴν ἀγίαν μνήμην, Νικόλαε παμμάκαρ.
- Πρέσβευε ἀεὶ** 165
(f. 117^r) πρὸς Θεὸν καὶ κτίστην | τῶν ἀπάντων
ἵνα εὐρωμεν χάριν καὶ ἔλεος·
τοῦ πυρός με ῥῦσαι καὶ πάσης τιμωρίας.
- Ῥεῖθρον καὶ πηγὴ**
καὶ ἰάσεων ὄντως πελάγη 170
οἱ πιστοί, παμμάκαρ, σὲ ἔγνωμεν·
πάσης ἀρετῆς δὲ πρωτότυπον ὡς ὄντως.
- Στήριξον ἡμᾶς**
τοὺς ἐν πίστει σε δοξολογοῦντας
καὶ Θεὸν δυσώπει, πανόλβιε, 175
ἵνα ἡμᾶς σώσῃ τῶν θλίψεων παντοίων.
- Τεῖχος τῶν πιστῶν**
καὶ θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας,
ἀκριβῶς ἐδραῖωμα γέγονας
καὶ ἐν τῇ συνόδῳ ἀπέπνιξας Ἄρειον. 180
- Ἦμνον θεῖκον**
σοὶ προσφέρομεν, Νικόλαε θεόφρον· |
(f. 117^v) σὺ γὰρ ἀληθῶς κατηξίωσαι
θειῶν δωρεῶν ἐκ νεότητος, φωσφόρε.
- Φοῖνιξ ἀρετῶν** 185
ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου ἐδείχθης,
ὡς πεύκη καὶ κέδρος ἐξήνθησας,
λειτουργὲ Κυρίου, ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν.

- Χαίροις**, ὁ ποιμὴν
τῶν λογικῶν Χριστοῦ προβάτων, 190
ὡς προεῖπεν Ἰησοῦς, ὁ Θεὸς ἡμῶν,
ὑπὲρ τῶν προβάτων τέθεικάς σου τὴν ψυχὴν.
- Ψάλατε** ᾠδὴν
καὶ ὑμνήσατε συμφώνως τὴν τριάδα,
τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ συνάναρχον 195
καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς τρία οὐσαν καὶ ἓν.
- ᾠ** μῆτερ Θεοῦ,
σὲ δοξάζομεν οἱ πιστοὶ καταχρέως·
(f. 118r) τὸν γὰρ ἄλχρονον ἐν χρόνῳ ἐκύησας,
πρὸς αὐτὸν δυσώπει ὑπὲρ τῶν σὲ ὑμνούντων. 200
- Στάσις γ'. Ἦχος γ'.**
- Αἱ γενεαὶ πᾶσαι
σὲ μακαριοῦμεν,
ἱεράρχα Κυρίου.
- Ἄγγελος** ἐδείχθης
ἀσάρκως βιοτεύσας· 205
διό σε εὐφημοῦμεν.
- Βοηθὸς** καὶ ῥύστης
καὶ θερμὸς προστάτης,
Νικόλαε, ἐγένου.
- Γεωργὸς** καὶ ῥύστης 210
καὶ πιστὸς θεράπων,
Νικόλαε, ἐδείχθης.
- Δῆμος** τῶν ἀγγέλων
μετὰ τῶν ἁγίων
ἐν πόθῳ σε γεραίρει. 215
- Ἐν** ἔργῳ καὶ λόγῳ,
Νικόλαε πάτερ,
ἐκόσμησας τὸν βίον.

- Ζ**ωῆς τῆς ἐνθέου
(f. 118^v) ἔδειξας ἐν κόσμῳ 220
ἱεραρχῶν τὸ κλέος.
- Ἦ**μβλυνας, παμμάκαρ,
τοῦ ἐχθροῦ τὰ κέντρα,
ὡς τοῦ Θεοῦ θεράπων.
- Θ**αύματα μεγάλα 225
ἐτέλεσας, πάτερ,
τοῦ πνεύματος τῆ αἴγλη.
- Ἦ**λεως γενοῦ μοι,
σῶτερ τῶν ἀπάντων,
λιταῖς τοῦ ἱεράρχου. 230
- Κ**υβέρνησον, πάτερ,
τὴν ζωὴν μου, ὥσπερ
τὰ πλοῖα Ὠρείων πάλαι.
- Δ**ύτρωσαί με, μάκαρ,
ἐκ πλήθους τῶν πταισμάτων, 235
ὡς τοὺς ἀθῶους πάλαι.
- Μ**έτριος καὶ πρᾶος,
ἄκακος καὶ σῶφρων
σὺ ὑπάρχεις, παμμάκαρ.
- Ν**ικόλαε πάτερ, 240
νικητὴν με δεῖξον
κατὰ τοῦ διαβόλου.
- Ξ**όανα τῆς πλάνης
ἐδαφίσας, μάκαρ,
ἐτράνωσας τὴν πίστιν. | 245
- (f. 119r) **Ὅ**σιε τρισμάκαρ,
Νικόλαε θεῖε,
σὲ πόθῳ ἀνυμνοῦμεν.

<p>Πρέσβευε ἀπαύστως πρὸς Θεόν, παμμάκαρ, ὑπὲρ τῶν σὲ ὑμνούντων.</p>	250
<p>Ῥῦσαι ἐκ κινδύνων καὶ σῶσαι ἀνάγκης τοὺς σὲ δοξολογούντας.</p>	
<p>Σπεῦσον ἐξελέσθαι τὴν ψυχὴν μου, πάτερ, ὥσπερ τοὺς στρατηλάτας.</p>	255
<p>Τοῦ πυρός με ῥῦσαι καὶ τοῦ σκότους, πάτερ· σὲ γὰρ ἔχω προστάτην.</p>	260
<p>Ῥπὲρ ἡμῶν, πάτερ, μὴ παύση πρεσβεύων τοῦ ἐλεῆσαι ἡμᾶς.</p>	
<p>Φώτισόν μου, πάτερ, τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, ἵνα σε μακαρίζω.</p>	265
<p>Χαίροις, θεοφόρε Νικόλαε θεῖε, ἱεραρχῶν τὸ κλέος.</p>	
<p>Ψάλλομεν σὺν πόθῳ μετὰ τῶν ἀγγέλων (f. 119^v) τριαδικὸν τὸν ὕμνον.</p>	270
<p>ᾠ μῆτερ τοῦ Λόγου, χαῖρε σοι βοῶμεν, ὡς Γαβριήλ ὁ θεῖος.</p>	275

tit. Ταῦτα τα τροπάρια ψάλλομεν εἰς τ(ὸν) ἄμωμον· κατα ἀλφαβήτου· ποίημα ἀθανασίου πάπα καὶ π(ατ)ριάρχου ἀλεξανδρεί(ας) καὶ κριτοῦ τ(ῆ)ς οἰκουμένη(ς).

1-4 ed. NS 32 (1937) 221 **12** σὲ ego metri gratia **14** οἰκονόμων cod. **16, 24** σὲ ego metri gratia / **35** ἐπῶμον cod. **44** σὲ ego metri gratia **52** θεράπων γνήσιος cod. **54** ὡς ὁ μόνιμος cod. **65** Πύργος cod. **66** κριπῆς cod. / τῶν delevi metri gratia / **76** θεράπων γνήσιος cod. / **82** ἀτιμίας cod. **86** ἄμεπτον cod. **101-104** ed. NS 32 (1937) 223-224 (v. 103 ὡς τῶν θλιβομένων παράκλησιν); 602 (v. 104 καὶ τὸν ἐν θαλάσση ἐτοιμότατον ῥύστην) **127** Ἥλιαν τὸν Θεσβίτην cod. **130** ὡς καλὸν ποιμένα cod. **135** τοὺς προφήτας καὶ μαθητάς cod. **139** τοὺς εἰλικρινῶς ἐδῶρτάζοντας cod. **145-146** Λόγοις τῆς ζωῆς καὶ διδάγμασι cod. **163** τοὺς σὲ ἐδῶρτάζοντας cod. **192** τέθηκά σου cod. **205** ἀσάρκω cod. **244** ἐδάφησας cod.

---

9 Ps. 69, 6 **14** Lu. 12, 42 **15** cf Anrich 128-129 **17-20** II Tim. 4, 7-8 **32** Ps. 66, 2 **35-36** cf. Mt. 16, 24; Lu. 9, 23; Marc. 8,34 **37-38** cf MR V 305 **45** cf. Is. 61, 6 **46** Dan. 9, 23; 10, 4; 10, 19 **53** cf. MR III 540 **57-58** cf. Anrich 128-129 **61** cf. MR III 396 **65** cf. MR I 518 **67** cf. Anrich 231; 251; 278 **92** cf. I Re. 1, 19-20 **125-127** cf. Mach. I 2, 58 **129-131** cf Anrich 67-91; 129-130; 224-227 **152** Act. 10, 45 **153-154** Da. 10, 11 **155** Ps. 131, 1 **157** Ge. 2, 9; 3, 22; 3, 24 **180** cf. Anrich 231; 251; 278 **185-187** Ps. 91, 13-14 **188** Dan. 9, 23; 10, 11; 10, 19 **189-192** Jo 10, 11 **207** Ps. 69, 6 **237-238** MR II 415 **243-245** cf. Anrich 127 **257** cf. Anrich 67-91; 129-130; 224-227 **274-275** Lu. 1, 26-28

ΕΠΙΜΕΤΡΟ Α

cod.: *Sinaiticus gr. 669*, ff. 119v-120v

Τὰ τροπάρια ταῦτα ψάλλονται μετὰ τὸν Ἄμωμον. Ἦχος πλ. α΄.

- (f. 119v) Τῶν ἀγγέλων ὁ δῆμος
 ἐπεκρότει δεξάμενος
 τὴν ψυχὴν σου, μάκαρ,
 καὶ τῇ θεΐα σου μνήμη
 ἀγαλλόμενος ἄδει 5
 ὕμνον τῷ Θεῷ
 μέλπων χαριστήριον·
 θαυμαστὸς εἶ, πάτερ, ἐν τοῖς ἁγίοις σου.
- Νικολάου μέγαλον
 καὶ εὐκλεοῦς σήμερον 10
 ἔορτὴν ἐκτελοῦντες
 τὸν σωτῆρα καὶ κτίστην
 αἰτησώμεθα πάντες
 ὅπως ταῖς αὐτοῦ
 πρεσβείαις τευξώμεθα 15
- (f. 120r) αἰωνίων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν.
- Νικόλαε, θεόφρον
 ἱεράρχα, πρέσβευε
 τῷ σωτῆρι τῶν ὄλων
 ἐκ κινδύνων ῥυσθῆναι 20
 πειρασμῶν ἐπηρείας
 πάντας τοὺς πιστῶς
 τελοῦντας τὴν μνήμην σου
 καὶ πταισμάτων ἐπιτυχεῖν ἀφέσεως.
- Ὡς ἐρρύσω θανάτου 25
 σαῖς πρεσβείαις, πάνσεπτε,
 τοὺς τριπλοῦς στρατηλάτας,
 οὕτως ἡμᾶς λύτρωσαι
 ἐκ πάντων τῶν κινδύνων

καὶ τῶν πειρασμῶν 30
 τοῦ δεινοῦ ἀλάστορος
 τοὺς ὑμνοῦντας σου τὸ κλέος, Νικόλαε.

<Δόξα.>

Προσκυνοῦμεν πατέρα (*TR* 728)

(f. 120v) <Καὶ νῦν.>

Τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς μου ἴασαι
 ἐπαντλήσασα τῷ σῶ ἑλέει
 ἢ τεκοῦσα ἰλασμὸν καὶ ἄφεσιν 35
 τὸν συνάναρχον
 τῷ Πατρὶ Λόγον,
 ὅτι τὰς ἐλπίδας σοὶ ἀνεθέμεθα·
 ὁ υἱός σου γένοιτο εὐμενῆς ἡμῖν.

---

tit. τα τροπάρια ταυτα, ψάλλωνται μετα τὸν ἄμωμων.

4 τὴν θείαν σου μνήμηγ cod. 38 ἐλπίδα cod.

---

1 cf *TR* 727 8 cf *Ps.* 67, 36 25-27 cf *Anrich* 67-91; 129-130; 224-227

ΕΠΙΜΕΤΡΟ Β

Κώδικας *Sinaiticus gr. 669*

Περιεχόμενα

A1. (φφ. 1r-46r, 73v-89v) Ακολουθία του θαύματος του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στις Χώνες (ζ' Σεπτεμβρίου)

(φφ. 3v-5r) Στιχηρά προσόμοια στο, *Κύριε ἐκέκραξα*. Ήχος δ'. *Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν*. Αρχ. 1. *Τρισηλίου θεότητος* (MR I 64), 2. *Καὶ τὸ εἶδός σου πύρινον* (MR I 64), 3. *Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους σου* (MR I 64), 4. *Οὐρανὸν ὑψηλότατον*.

(φφ. 5v-6r) Ανάγνωσμα.

(φφ. 7r-8r) Στιχηρά προσόμοια στο Στίχο. Ήχος πλ. α'. *Χαίροις, ἀσκητικῶν*. Αρχ. 1. *Χαίροις, ταῖς μυριάσι συνῶν*, 2. *Χαίροις, ὁ ἠλιόμορφος νοῦς* (βλ. *EPh* 36 (1937) 9*), 3. *Λύμη με τῶν παθῶν τυραννεῖ* (*PaR*⁷⁴ 380).

(φφ. 8r-v) Δοξαστικό. Ήχος πλ. δ'. Αρχ. *Ὡς ταξιάρχης καὶ πρόμαχος* (MR I 65, II 79).

(φφ. 8v-9v) Ιδιόμελα στη Λιτή. Ήχος α'. 1. Αρχ. *Τῶν νοερῶν δυνάμεων ἀρχιστράτηγοι* (MR II 77), 2. *Ὡς ταξιάρχης τῶν ἄνω δυνάμεων* (MR II 77 Ὁ ταξιάρχης...).

(φφ. 9v-10r) Δοξαστικό. Ποίημα Ιωσήφ ιερομονάχου. Ήχος πλ. α'. Αρχ. *Σαλπίσωμεν ἐν σάλπιγγι ἁσμάτων, σκιρτήσωμεν ἑόρτια*.

(φ. 10r) Θεοτοκίο. Αρχ. *Μακαρίζομέν σε, Θεοτόκε παρθένε* (MR II 89, III 265, 303, 699, IV 59, V 273, 348, 389, VI 143, 213, 238, 304 κ.ά.)

(φφ. 10v-17r) Κανόνας στο Μεσονυκτικό. Ποίημα Θεοφάνους. Ήχος πλ. β'. *Κύματι θαλάσσης*. Αρχ. *Ἄρχοντά σε μέγα φρουρόν* (βλ. ΠΑΠΑΝΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, *Ταμείον*, 85 αρ. 196*).

(φ. 17r) Κοντάκιο. Ήχος δ'. *Ἐπεφάνης σήμερον*. Αρχ. *Ἐν τῇ Χώνῃ σήμερον* (*TRM* III⁷⁵ ρπζ').

(φφ. 17r-20v) Ψαλμοί ρλδ', ρλε'.

(φφ. 20v-24r) Αντίφωνα.

74. *PaR*: Παρακλητική ἡτοι Οκτώηχος ἡ Μεγάλη, ἐν Ρώμῃ 1885.

75. *TRM III*: Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ Ὕμνοι, τ. Γ'. Μέρος Α'. Κονδακάρια τοῦ Σινά ὑπὸ Ν. ΛΙΒΑΔΑΡΑ, ἐν Αθήναις 1957.

(φφ. 24r-38v) Κανόνας. Ἦχος δ'. *Τῷ ὁδηγήσαντι*. Αρχ. *Τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀγγέλων* (MR I 67-74).

(φφ. 25r-39r) Ἄλλος κανόνας. Ἦχος β'. *Ἐν βυθῷ κατέστρωσε ποτέ*. Αρχ. *Ἀρχηγὲ τῶν θείων λειτουργῶν* (βλ. ΠΑΠΑΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, *Ταμείον*, 82 αφ. 186*).

(φφ. 27v-28r) Καθίσματα. 1. Ἦχος δ'. *Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ σταυρῷ*. Αρχ. *Οἱ τῷ ναῷ σου τῷ σεπτῷ* (MR I 65), 2. Προς, *Ἐπεφάνης σήμερον*. Αρχ. *Τῆς Τριάδος λάμπησι* (βλ. *EPH*⁷⁶ 38 (1939) 166*), 3. Προς, *Ὁ ὑψωθεὶς*. Αρχ. *Τῶν ἀσωμάτων λειτουργός* (MR I 66).

(φφ. 32v-33r) Κοντάκιο. Ἦχος δ'. Προς το, *Ἐπεφάνης σήμερον*. Ἐν τῇ *Χώνη σήμερον* (TRM III ρπζ*), Ο οἶκος. Αρχ. *Τὸν ἐπὶ θρόνου τοῦ φρικτοῦ* (βλ. TRM III ρπζ*).

(φφ. 29r-v) Εἷξαποστειλάρια. Προς, *Γυναῖκες ἀκουτίσθητε*. Αρχ. 1. *Ἀρρήτω δυναστεία σου* (βλ. *ΕΦ* 46 (1947) 70), 2. *Ἀθροίσθητε καὶ ἴδετε* (MR I 75).

(φ. 29v) Θεοτοκίο. Αρχ. *Λαὸν ὃν ἐξελέξατο*.

(φφ. 39v-40v) Στιχηρά προσόμοια στους Αἴνους. Ἦχος πλ. β'. *Αἱ ἀγγελικαί*. Αρχ. 1. *Ἄγγελοι, ἀρχαί, κυριότητες* (βλ. *EPH* 38 (1939) 164*), 2. *Ρύστης ἐκ Θεοῦ καὶ ὑπέριμαχος* (βλ. *EPH* 38 (1939) 164*), 3. *Χαίροις, Μιχαὴλ ἀρχιστράτηγε*, 4. *Ἵφθης φοβερός Ἰησοῦ* (βλ. *EPH* 38 (1939) 164*).

(φφ. 40v-41r) Δοξαστικό. Ἦχος πλ. α'. Αρχ. *Ὅπου ἐπισκιάσει ἡ χάρις σου* (MR I 85, II 89, VI 108).

(φφ. 41r-v) Θεοτοκίο. Ἦχος β'. *Σήμερον ὁ Χριστὸς ἐν Βηθλεέμ*. Αρχ. *Σήμερον ἡ Τριάς ἡ παντουργός*.

(φφ. 41v-46r) Αναγνώσματα.

B. (φφ. 46v-67v) Ακολουθία της Συνάξεως των Αρχαγγέλων (ἡ Νοεμβρίου)

(φφ. 46v-47r) Δοξαστικό. Ἦχος πλ. δ'. Αρχ. *Ὁ τὸν ἐπινίκιον ὕμνον*.

(φφ. 47r-53v) Κανόνας. Ἦχος πλ. β'. *Τμηθεῖσι τμᾶται*. Αρχ. *Ἀγαθοδότως καὶ θεοπρεπῶς* (βλ. ΠΑΠΑΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, *Ταμείον*, 84 αφ. 194*).

(φφ. 54r-64v) Κανόνας. Ἦχος πλ. δ'. *Ἄσμα ἀναπέμψομεν, λαοί*. Αρχ. *Πάντες ἀνυμνοῦμεν σε πιστοί* (MR II 81-87 *Πάντες ἀνυμνήσωμεν πιστοί*).

76. *EPH*: *Εκκλησιαστικός Φάρος*. Ἐν Αλεξανδρεία 1908 καὶ ἐξῆς.

(φφ. 54v-65v) Κανόνας. Ἦχος δ΄. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου. Αρχ. Ταῖς θείαις λαμπρότησι (MR I 66-74).

(φφ. 56v-57r) Καθίσματα. 1. Ἦχος πλ. α΄. Τὸν συνάναρχον λόγον. Αρχ. Αἰ οὐράνιοι τάξεις παρεστῶσαι, 2. Ἦχος πλ. δ΄. Τὸ προσταχθὲν μυστικῶς. Αρχ. Τῶν οὐρανίων ἀρχηγὲ καὶ πρωτοστάτα.

(φφ. 61r-v) Κοντάκιο. Ἦχος β΄. Προοίμιο. Αρχ. Ἀρχιστράτηγε Θεοῦ, λειτουργέ (MR I 71), Οἴκος. Αρχ. Ἐφης, φιλόανθρωπε, ἐν γραφαῖς σου (MR I 71).

(φφ. 65v-66r) Ἐξαποστειλάρια καὶ θεοτοκίο. Προς, Τοῖς μαθηταῖς συνέλθωμεν. Αρχ. 1. Ἐξουσιῶν, δυνάμεων, ἀρχαγγέλων (MR II 88), 2. Ἀξιοχρέως ἅπαντες οἱ πιστοί, 3. Τιμιωτέρα πέφυκας χερουβίμ (MR II 88).

(φφ. 66r-67r) Στιχηρά προσόμοια στους Αἴνους. Ἦχος α΄. Τῶν οὐρανίων ταγμαίων. Αρχ. 1. Ἀγγελικῶς οἱ ἐν κόσμῳ (MR I 75), 2. Τῶν οὐρανίων πρωτεύων ἐν παρρησίᾳ (MR I 75), 3. Τῶν ἀσωμάτων ἀγγέλων πρῶτος (MR I 75), 4. Τὰς πυρμιόρφους ιδέας (βλ. Eph 38 (1939) 163*), 5. Ὡ ξυνωρὶς ὑπερτέρα (βλ. Eph 38 (1939) 163*).

Γ. (φφ. 67v-73r) Ακολουθία αγίου Δωροθέου επισκόπου Τύρου (ζ' Σεπτεμβρίου) (Η Ακολουθία ψάλλεται στο Μεσονυκτικό)

(φ. 68r) Κάθισμα. Ἦχος πλ. δ΄. Τὸν συνάναρχον Λόγον. Αρχ. Ἀρεταῖς διαλάμπων καὶ θείοις δόγμασιν (CH. HANNICK – P. PLANK – C. LUTZKA, *Das byzantinische Eigengut der neuzeitlichen slavischen Menäen und seine griechischen Originale* [Patristica Slavica 12], Paderborn 2006, 884).

(φφ. 68r-69r) Στιχηρά προσόμοια. Ἦχος πλ. δ΄. Οἱ μάρτυρές σου, κύριε. Αρχ. 1. Πυξίον θείου Πνεύματος (MR V 229), 2. Αἱμάτων θείοις ρεύμασιν (MR V 229), 3. Ὁ βίος σου ισάγγελος (MR V 229-230).

(φφ. 69r-73r) Κανόνας. Ἦχος πλ. δ΄. Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ. Αρχ. Δῶρον Θεῷ προσῆξας (MR V 230-233).

Α2. (φφ. 73v-89v) Ακολουθία του θαύματος του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στις Χώνες (ζ' Σεπτεμβρίου)

(φφ. 73v-86r) Κανόνας. *Τοῦ χρηματίσαντος Κρήτης Νικηφόρου, οὗ ἡ ἀκροστιχίς Ἀρχιστρατήγου θαῦμα μέλλοι<μι> μέγα. Ἦχος δ΄. Τῶ ὀδηγήσαντι. Αρχ. Ἄρχων τῶν ἄνω ταγματῶν* (βλ. ΠΑΠΑΝΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, *Ταμείον*, 211-212 αρ 644*).

(φφ. 74r-87r) Ἄλλος κανόνας στον ταξιάρχη. Αρχ. *Εὐθύμιος μέλλει σε τὸν πρωτοστάτην ΩΜΠΑ. Ἦχος πλ. β΄. Ὡς ἐν ἠπείρῳ πεξεύσας. Αρχ. Ἐπουρανίου χορείας τὸν ἀρχηγόν* (βλ. ΠΑΠΑΝΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, *Ταμείον*, 85 αρ 198*).

(φφ. 78r-v) Κάθισμα. Ἦχος δ΄. *Ὁ ὑψωθείς. Αρχ. Φωτοφανεῖας θεϊκῆς* (βλ. *EPh* 38 (1939) 166*).

(φ. 76v) Δοξαστικό. Ἦχος πλ. δ΄. *Τὴν σοφίαν τοῦ Λόγου. Αρχ. Τῶ τῆς χάριτος θρόνῳ παρεστηκώς.*

(φφ. 81r-v) Κοντάκιο. Προοίμιο. Ἦχος πλ. δ΄. *Τῆ ὑπερμάχῳ. Αρχ. Τῶ πρωταγγέλῳ Μιχαὴλ τὰ νικητήρια* (βλ. *EPh* 38 (1939) 167*), *Οἶκος. Αρχ. Ἄγγελος πρωτοστάτης τῶν πυρίνων* (βλ. *EPh* 38 (1939) 167*).

(φφ. 87v-89v) Στιχηρά προσόμοια στους Αἴνους. Ἦχος β΄. *Ποίοις εὐφημιῶν. Αρχ. 1. Ἔργον θεαρχικῆς χάριτος, 2. Πάντες χαρμονικοῖς ἄσμασιν ἐκβοήσωμεν, 3. Οἶκον τῶν ἀρετῶν τεύξαντες, 4. Σκέπε διὰ παντός, μέγιστε, 5. Λύτρον ἁμαρτιῶν τέτοκας.*

(φφ. 89v-93v) Αναγνώσματα (στην ελληνική και την αραβική γλώσσα)

Δ. (φφ. 94r-156r) Ακολουθία του αγίου Νικολάου επισκόπου Μύρων (ζ' Δεκεμβρίου)

(φφ. 94r-104v) Εσπερινός.

(φφ. 94r-95v) Στιχηρά προσόμοια στο, *Κύριε ἐκέκραξα. Ἦχος β΄. Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε. Αρχ. 1. Μύροις παροικήσας (MR II 386), 2. Νίκος φερωνύμως (MR II 386-387), 3. Ὡφθης Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ (MR II 387), 4. Πλήθει πειρασμῶν περισχεθεῖς (PaR 150), 5. Νέφος ἀθυμίας σκοτεινόν (PaR 150 Νέφει ἀθυμίας σκοτεινῶ), 6. Ζόφῳ καὶ σκοτώσει λογισμῶν* (βλ. *EPh* 48 (1949) 256*).

(φφ. 95v-96v) Ἄλλα στιχηρά. Ἦχος δ΄. *Ὡς γενναῖον. Αρχ. 1. Μύρῳ θεῖῳ σε ἔχρισεν (MR II 385), 2. Ὡς λαμπτήρα παγκόσμιον (MR II 385 ...λαμπτήρᾳ σε ἄδυτον), 3. Καὶ παρὼν καὶ φαινόμενος (MR II 385).*

(φφ. 96v-97v) Δοξαστικό. Ἦχος πλ. β΄. Βυζαντίου. Αρχ. *Τεραρχῶν τὴν καλλονήν (MR II 387).*

(φφ. 97ν-98ν) Αναγνώσματα.

(φφ. 99ν-100ν) Στιχηρά στο, *Καταξίωσον. Ἦχος πλ. α΄. <Χαίροις, ἄσκητικῶν>*. Αρχ. 1. *Χαίροις, ἡ ἱερὰ κεφαλὴ* (MR II 391), 2. *Χαίροις, ὁ ἱερώτατος νοῦς* (MR II 391), 3. *Χαίροις, ὁ ζήλου θείου πλησθεῖς* (MR II 391-392).

(φφ. 100ν-101ρ) Δοξαστικό. Ἦχος πλ. β΄. *Ἀνατολικόν. Αρχ. Ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ καὶ πιστέ* (MR II 390).

(φ. 101ρ) Απολυτίκιο. Ἦχος δ΄. Αρχ. *Κανόνα πίστεως* (MR II 390).

(φφ. 101ρ-103ν) Στιχηρά <ιδιόμελα> στη Λιτή. 1. Ἦχος α΄. Αρχ. *Ἐνατενίσας ἐκλινῶς* (MR II 389), 2. Ἦχος α΄. Αρχ. *Ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ καὶ πιστέ* (MR II 390), 3. Ἦχος β΄. Αρχ. *Κανόνα πίστεως* (MR II 390), 4. Ἦχος β΄. Αρχ. *Πάτερ Νικόλαε, καὶ τὰ Μῦρα* (MR II 390), 5. Ἦχος β΄. Αρχ. *Πάτερ Νικόλαε, ἡ μυροθήκη* (MR II 390), 6. Ἦχος δ΄. Αρχ. *Πάτερ Νικόλαε, τοῦ παναγίου* (MR II 390).

(φφ. 103ν-104ν) Δοξαστικό. Ἦχος πλ. α΄. Αρχ. *Σαλπίσσωμεν ἐν σάλπιγγι ἁσμάτων* (MR II 406).

(φφ. 104ν-110ν) Κανόνας στο Μεσονυκτικό. Ἦχος πλ. β΄. *Κύματι θαλάσσης. Αρχ. Πάτερ θεοφόρε πατέρων ἀκρότης* (AHG IV⁷⁷ 164-178).

(φφ. 110ν-112ρ) Μεγαλυνάρια στη Θεοτόκο και τον άγιο Νικόλαο. Αρχ. 1. *Ἄξιον ἐστὶν ὡς ἀληθῶς τοῦ δοξάζειν σε τὴν Θεοτόκον* (HR⁷⁸ 27 *Ἄξιον ἐστὶν ὡς ἀληθῶς τοῦ δοξάζειν σε τὸν Θεὸν Λόγον*), 2. *Πρόφθασον, πανάγιε, ἐκ ψυχῆς, Νικόλαε*, 3. *Πύλη κεκλεισμένη, χαῖρε*, 4. *Χαῖρε, τῶν πενήτων ὁ χορηγός*, 5. *Νικόλαον πάντες τὸν ἱατρόν*, 6. *Τῆ δραστικοτάτη σου προσευχῆ*, 7. *Τὸν ἐν ἱεράρχαις θαυματουργὸν καὶ τὸν ἐν κινδύνοις*, 8. *Ἐμνήσωμεν πάντες θεοπρεπῶς* (HR 27), 9. *Δέσποινα καὶ μήτηρ τοῦ λυτρωτοῦ* (HR 299 *Εὐχολόγιον το μέγα...*, ἐν Ρώμη 1873, 565).

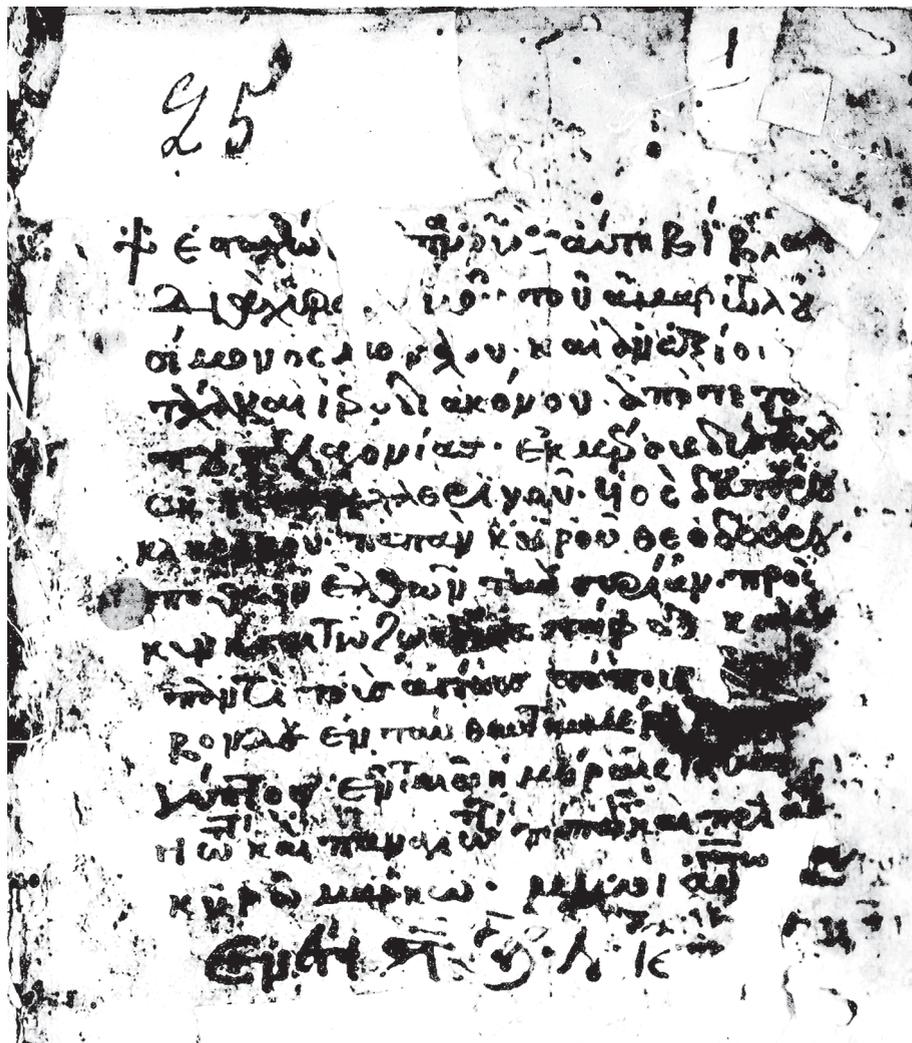
(φφ. 112ρ-156ρ) Στον Όρθρο.

(φφ. 112ρ-119ν) Μεγαλυνάρια Αθανασίου πάπα και πατριάρχου Αλεξανδρείας στον άγιο Νικόλαο. Αρχ. *Μακαρίζωμέν σε, ἱεράρχα Χριστοῦ*.

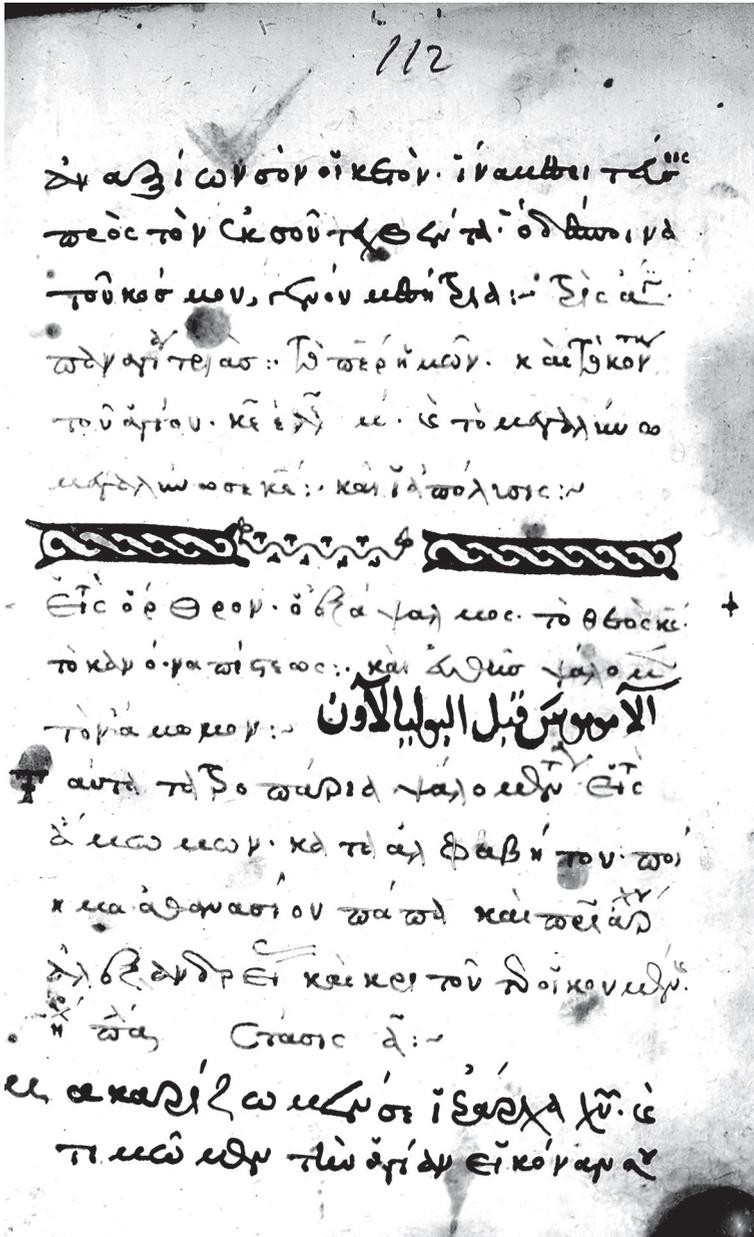
77. A. KOMINIS, *Analecta Hymnica Graeca e codicibus eruta Italiae inferioris*, τ. IV. *Canones Decembris*, Roma 1976.

78. HR: *Ωρολόγιον το μέγα*, ἐν Ρώμη 1876.

- (φφ. 119v-120v) Ευλογητάρια στον άγιο Νικόλαο. Αρχ. *Τῶν ἀγγέλων ὁ δῆμος ἐπεκρότει δεξιόμενος.*
- (φφ. 120v-124v) Αντίφωνα στον άγιο Νικόλαο. Αρχ. *Ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη.*
- (φφ. 124v-147v) Κανόνας. Αρχ. *Δοχεῖον τοῦ πνεύματος ὑπάρχων (AHG IV 85-95).*
- (φφ. 125v-148v) Ιαμβικός κανόνας. Αρχ. *Ύψιστε μόνη πανσθενῆς θεαρχία (AHG IV 116-128).*
- (φφ. 126v-149v) Κανόνας. Αρχ. *Ἀπόρω γλώττη καὶ χεῖλεσιν (MR II 394-405).*
- (φφ. 149v-150r) Εξαποστειλάρια. *Τοῖς μαθηταῖς <συνέλθωμεν>.* Αρχ. 1. *Τεραρχῶν ἀγλάισμα,* 2. *Καὶ ζῶν καὶ μετὰ κοίμησιν.*
- (φφ. 150r-v) Θεοτοκίο. Αρχ. *Λύτρον ἡμῖν ἐγέννησας.*
- (φφ. 150v-151v) Στιχηρά προσόμοια στους Αίνους. Ἦχος α΄. Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος. Αρχ. 1. *Μύρων τῆς Λυκίας γεγονόςας (βλ. Eph 39 (1940*) 418),* 2. *Πνεύματος ἁγίου γεγονόςας (βλ. Eph 39 (1940) 418*),* 3. *Πρόφθασον ἡμῖν τοῖς δούλοις σου (βλ. Eph 39 (1940) 418* Πρόφθασον ἡμᾶς τοὺς δούλους σου).*
- (φφ. 151v-152r) Δοξαστικά. Ἦχος πλ. β΄. Αρχ. 1. *Κληρονόμῃ Θεοῦ (MR II 385),* 2. *Σήμερον τοῦ Χριστοῦ θεοπρεπῶς.*
- (φφ. 152r-153r) Ευαγγέλιο.
- (φφ. 153r-154r) Τροπάρια. Αρχ. 1. *Διὰ ξύλου ὁ Ἄδάμ (PaR 288, 300, 312, 334, 346, 358· Πεντηκοστάριον χαρμόσυνον..., εν Ρώμη 1883, 231· TR 674),* 2. *Ταῖς τῶν θαυμάτων ἀστραπαῖς,* 3. *Ἐκ τοῦ ποιμένος τοῦ καλοῦ,* 4. *Τῇ τῶν δογμάτων σου βοῇ,* 5. *Τὴν μητέρα σου, Χριστέ (PaR 289·TR 675).*
- (φφ. 154r-156r) Απόστολος και Μακαρισμοί.

Sinait. gr. 669, φ. 1r: Το σημείωμα του σταχωτή.

Sinait. gr. 669, φ. 112r: Η αρχή των μεγαλυναρῶν.

118

χρονον ζεχόγωθκύλιασ.
 πεός αυτον δ'ισώπει. ὑπ'των
 σιζμεοιων των:-
 στασις Σιτι: * κ γ : α
 ι γνεαι πασαι. σε μακροου κ
 ιδελακυ:-
 ηηλος εδειχθια. ασαρκαβι
 ωτλασ. διοσε αφημεου κ:-
 βοιθος και ριαμο. και θορμωσ
 πρρταμο. γικολαε εδμου:-
 ρωετοσ ριαμο. και πωτοσ θορμ
 πωμ. γικολαε εδμχθια:-
 αημοστων αρηλων. μηατων αη.
 ζε ποθωσε γαιρει:-
 ε γδρω και λογω. γικολαε περ. ε
 κασμεμοσ των βιοσ:-
 θωμοσ πια ζε θου. εδξιασ ζε κ

Sinait. gr. 669, φ. 118r: Η αρχή της γ' στάσης.

UNKNOWN MEGALYNARIA TO SAINT NICHOLAS BY PATRIARCH OF ALEXANDRIA
ATHANASIOS II

The manuscript *Sinaiticus gr. 669* preserves previously unknown *megalynaria* dedicated to Saint Nicholas and attributed to Athanasius II Patriarch of Alexandria. This study offers the first critical edition of these *megalynaria*, along with the accompanying *eulogetaria*. The edition is followed by a detailed description of the contents of the manuscript. Through this work, the corpus of hymnographic compositions dedicated to St Nicholas is enriched with a piece by a renowned author. Additionally, the present study expands our understanding of Athanasius II's literary output and demonstrates that, by the fourteenth century, *megalynaria* for saints' feasts had become part of the liturgical practice at the Monastery of Sinai. Lastly, this study contributes to our fragmentary knowledge of hymnographic production in Late Byzantium.